

**מדיניות חינוך רב
שפתית אפשרויות
ואתגרים**

סקירת מקרי מבחן

מחקר וכתביבה: יעל מעוז שי

דוח מסכם כנס דב לאוטמן למדיניות החינוך 2019, תש"פ

מדיניות חינוך רב שפתית: אפשרויות ואתגרים

מבוא

סקירה זו הוכנה עבור **פורום דב לאוטמן למדיניות חינוך**. מטרת המסמך היא בחינת עומק של מקרי מבחן של מדיניות חינוך שפתית במדינות בהן קיים מצב של ריבוי שפות (רשמיות או דבורות). הסקירה הינה מסמך מכין לכנס שיערך בישראל בחודש דצמבר 2019 ויעסוק באתגרים בחינוך לדמוקרטיה ושותפות.

אף שרק ל 55 מדינות בעולם יש יותר משפה רשמית אחת, בכל המדינות החברות באו"ם קיים מצב של ריבוי שפות¹. לצד זאת, מומחים מעריכים כי 43% מתוך כ-6,000 השפות הקיימות בעולם מוגדרות בסכנת הכחדה וכי רק כמה מאות מתוך אלפי השפות הקיימות זכות לייצוג הולם במערכות החינוך בעולם².

מכיוון שלשפה יש תפקיד מכריע בהבניית הזהות של היחיד ושל הקבוצה אליה הוא משתייך³, כאשר קיים מצב של ריבוי שפות דבורות באותה מדינה, ניתן לזהות מערך של משתנים אחרים הקשורים בשפות הללו ובקבוצות הדבורות אותן: דמוגרפיה, סטטוס חברתי ותמיכה חוקית⁴; קהילות שפתיות באותה מדינה נבדלות זו מזו במעמדן ובכוחן, ומעמדה של השפה מושפע מיחסי הכוח בין הקהילות השונות. במקרים של קונפליקט בין קהילות, השפה עלולה לשמש כלי ניגוח לחיזוק הקהילה או הקהילות הדומיננטיות. לכן, אף שנהוג לחשוב על יחסי הכוח בין שפות באמצעות המונחים 'שפת רוב' ו'שפת המיעוט', המונחים 'שפה מוחלשת' ו'שפה דומיננטית' מתאימים יותר. המונח שפה מוחלשת מתייחס לשפות מיעוט, שפות מהגרים ו/או שפות ילידיות שמעמדן או הערך המיוחס להן נמוך והמונח שפה דומיננטית - מתייחס לשפה המקושרת למוקדי הכוח במדינה.

לצד ההגדרות החוקיות באשר למעמדן הרשמי של שפות, מדינות רבות מתמודדות עם הצורך לעצב מדיניות חינוכית שתאפשר או תמנע את הוראת השפות הדבורות (או חלקן) במערכת החינוך הציבורית. בחלק מן המקרים, מתקבלות החלטות אלה על רקע קונפליקט בין קבוצות. לעיתים, מוקד הקונפליקט הוא מדיניות החינוך השפתית עצמה.

הזכות לשפה מוכרת על ידי ארגון האומות המאוחדות כזכות אנושית בסיסית ומדינות החברות בארגון אמורות להגן על זכויות השפה של קבוצות המיעוט⁵. חינוך בשפת המיעוט, אף שהוא נובע מזכות

¹ The Salzburg Statement for a Multilingual World (2017). Retrieved from:

https://www.salzburgglobal.org/fileadmin/user_upload/Documents/2010-2019/2017/Session_586/EN_SalzburgGlobal_Statement_586_-_Multilingual_World_English.pdf (11.8.19).

UN (2001). **Multi-ethnic States and the Protection of Minority Rights**, The World Conference Against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance. Retrieved from: <https://www.un.org/WCAR/e-kit/minority.htm> (11.8.19).

CMLC (N/A). **The 55 bilingual countries in the world**. Retrieved from: <https://www.uottawa.ca/clmc/55-bilingual-countries-world> (11.8.19).

² UN (N/A). **International Mother Language Day 21 February**. Retrieved from:

<https://www.un.org/en/events/motherlanguageday/> (15.8.19).

³ Cenoz, J. & Gorter, D. (2008). **Applied Linguistics and the use of minority languages in education**. AILA Review. 21, 5-12.

Lasagabaster, D. (2017). **Language Learning Motivation and Language Attitudes in Multilingual Spain from an International Perspective**. The Modern Language Journal. 101:3, 583-596.

⁴ Cenoz, J. & Gorter, D. (2008). **Applied Linguistics and the use of minority languages in education**. AILA Review. 21, 5-12.

⁵ UN (1960). **Convention against Discrimination in Education, Resolution No. 6193, 1960**. Retrieved from: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12949&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (15.8.19).

המיעוט לשפה, עלול להוות סוגיה מורכבת בשל הקשר בין שפה ויחסי כוח בין קבוצות. ההצהרה הבינלאומית על זכויות שפתיות קובעת כי חינוך צריך להיעשות באופן המשרת את הגיון הלשוני והתרבותי ואת רעיון ההרמוניזציה של היחסים בין קהילות שפה שונות.⁶ מכיוון שאזרחות בחברה דמוקרטית מחייבת יכולת של הפרט לחיות עם הזולת בשיתוף פעולה ולפתור מחלוקות באופן ההולם את החקיקה הדמוקרטית, מערכות חינוך במדינות דמוקרטיות אמורות לסייע בקידום השתתפות דמוקרטית מלאה של יחידים מקהילות תרבותיות ושפתיות שונות.⁷ מכאן שמדיניות חינוך המקדמת רב שפתיות היא צעד לחיזוק הדמוקרטיה. לימוד שפתה של קהילה אחרת הוא צעד לקראת פיתוח עמדות של סובלנות משום שהוא מפתח רגישות לשפות ותרבויות אחרות ואת היכולת לתקשר עם ה"אחר". חינוך רב שפתי מעלה את הסיכוי להבנה וכבוד הדדי בין תרבויות מפני שהוא מעודד מודעות לתפיסות עולם אחרות ואת היכולת להאזין להן, תוך בניית עולם ידע שיאפשר התמודדות עם בורות, שגאה וגזענות.⁸

אחת הפרדיגמות המרכזיות בחקר תכנון שפה גורסת כי ביסודו של כל מהלך תכנון שפתי עומדת נטייה כלפי אחת (או יותר) משלוש האוריינטציות הבאות: **שפה כבעיה, שפה כזכות ושפה כמשאב**.⁹ האוריינטציות הללו משרטטות את גבולות השיח על השפה, את השאלות שישאלו ואת המסקנות שיוסקו ביחס אליהן. תפיסת השפה כבעיה מניחה כי השפה המוחלשת היא חסם אישי וקבוצתי ויש לפצות עליו באמצעות היטמעות בשפה הדומיננטית. מנקודת מבט זו, המטרה היא אחידות בשפה הדומיננטית בעוד שגיוון שפתי נתפס כאיום על האחדות הלאומית ועל מעמדה של השפה הדומיננטית. במקרים אלו, מערכת החינוך היא כלי לחיזוק השפה הדומיננטית ולשימורה, תוך הנחה כי דו שפתיות עלולה לפגוע בתהליך הלמידה וכי שפת המיעוט והשימוש בהם עדות למוגבלות.

תפיסת השפה כזכות ממסגרת את השפה בשיח של זכויות חוקיות בכלל וזכויות אדם בפרט. תפיסה זו מבקשת לתקן אי שיוויון שמקורו שפתי באמצעות מנגנונים חוקיים (למשל, מדיניות המונעת אפליה על בסיס שפה ומאפשרת שימוש בה בספירה הציבורית), על סמך ההנחה כי שפה היא גשר להשתלבות חברתית ופוליטית וכי אי שיוויון שפתי מוביל לאי שיוויון חברתי. מדיניות חינוכית שזו נקודת המוצא שלה תאפשר גישה שווה לחינוך לקבוצות מיעוטים, גם אם לא תמיד באותו אופן: בחלק מהמקרים מדיניות

UN (1992). **Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities**. Resolution No. 47/135. Retrieved from:

<https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuideMinoritiesDeclarationen.pdf> (15.8.19).

⁶ **Universal Declaration of Linguistic Rights** (1998). Retrieved from:

https://culturalrights.net/descarga/drets_culturals389.pdf (11.8.19).

⁷ Starkey, H. (2002). **Democratic Citizenship, Languages, Diversity and Human Rights: Guide for the development of Language Education Policies in Europe From Linguistic Diversity to Plurilingual Education**. Council of Europe, Strasbourg. Retrieved from:

<https://rm.coe.int/democratic-citizenship-languages-diversity-and-human-rights/1680887833> (11.8.19).

⁸ Breidbach, S. (2003). **Plurilingualism, Democratic Citizenship in Europe and the Role of English**, Language Policy Division, Council of Europe, Strasbourg. Retrieved from:

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.434.2057&rep=rep1&type=pdf> (26.8.19).

Duerr, K et al. (2000). **Strategies for Learning Democratic Citizenship**, Council for Cultural Co-operation of the Council of Europe. Retrieved from: <https://www.storiairreer.it/sites/default/files/norme/2000%2007%2019%20Duerr.pdf> (15.8.19).

Starkey, H. (2002). **Democratic Citizenship, Languages, Diversity and Human Rights: Guide for the development of Language Education Policies in Europe From Linguistic Diversity to Plurilingual Education**. Council of Europe, Strasbourg. Retrieved from: <https://rm.coe.int/democratic-citizenship-languages-diversity-and-human-rights/1680887833> (11.8.19).

Starkey, H. (2005). **Language Teaching for Democratic Citizenship**, in: Osler, A. and Starkey, H. (eds.) *Citizenship and Language Learning: International Perspectives*. British Council and Trentham Books: London.

Tochon, F. V. (2009). **The Key to Global Understanding: World Languages Education—Why Schools Need to Adapt**. *Review of Educational Research*, 79:2, 650–681.

⁹ Hult, F. M. & Hornberger, N.H. (2016). **Revisiting Orientations in Language Planning: Problem, Right, and Resource as an Analytical Heuristic**, *Bilingual Review/Revista Bilingüe*. 33:3, 30-49.

McNell, C. A. (2015). **Language Learning Policy Through the Lens of Language as a Problem, a Right, and a Resource**. *NABE Journal of Research and Practice* 6, 1-22.

החינוך השפתית תאפשר למיעוטים ללמוד בשפה הדומיננטית ובמקרים אחרים תנתן להם הזכות לשמר את השפה המוחלשת. הגם שמדובר בשיח של זכויות, מדיניות הנובעת ממנו אינה מחוייבת לשנות את יחסי הכוח בין השפות במדינה.

תפיסת השפה כמשאב מחוייבת לפלורליזם ולשימור כל השפות במדינה. אחדות לאומית אינה נתפסת כמנוגדת לגיוון שפתי משום שכל השפות במדינה הן משאב של הפרט ושל המדינה. לכל שפה יש פוטנציאל תרומה למדינה, לקהילות המיעוט והרוב ולפרט בעצמו (ברמה הכלכלית, הבטחונית, הדיפלומטית ועוד). ההנחה היא כי יש לשמר את כל השפות ולקדם רב-שפתיות עמוקה ורחבת היקף באמצעות מערכת החינוך. תוכניות חינוך המעוצבות בהתאם לאוריינטציה זו יאפשרו שילוב מלא בין שתי שפות (או יותר) וישלבו את השפה המוחלשת בצורה שיויונית ואקטיבית בתוכנית הלימודים. מחקרים מלמדים כי מדיניות חינוך זו מאפשרת לילדים שמגיעים ממשפחות הדוברות את השפה המוחלשת וילדים שדוברים את השפה הדומיננטית, להחשף לשתי השפות באופן המלא ביותר¹⁰ וכי מדיניות חינוך רב שפתית המכוונת להטמעה הדדית של שפות משפרת את הישגיהם האקדמיים של תלמידים משתי הקבוצות¹¹.

מדיניות חינוך שפתית הינה חלק ממערך **תכנון השפה של המדינה**. **תכנון שפה** מתייחס לצעדים המעשיים הנובעים **ממדיניות השפה**. קיימים ארבעה סוגים של תכנון שפה - **תכנון גוף השפה**: צעדים לשינוי צורות ומבנים של השפה, **תכנון סטטוס השפה**: רגולציה של תפקיד השפה בהקשר נתון, או של הזירות בהן נעשה בה שימוש (למשל, באיזו שפה ידברו במשרדי ממשלה), **תכנון רכישת שפה**: צעדים לעידוד ידע שפתי (למשל, מדיניות חינוך שפתית, או חינוך שפתי למבוגרים) ו**תכנון יוקרה**: צעדים לקידום עמדות חיוביות כלפי השפה (בדרך כלל, על ידי הדגשת הבטים של סולידריות). במרבית המקרים, ארבעת סוגי תכנון השפה ייושמו במקביל¹².

מן ההגדרות לעיל ניתן להבין כי בבואם של מתכנני מדיניות חינוך לפנות למלאכת התכנון, הם פועלים מתוך אוריינטציה מסויימת ומתוכה הם מתייחסים לסוגיית השפה או השפות בהן/תבצע הלמידה ולשאלות באשר לערכן של כל אחת מהשפות ביחס לאחרת. מכאן קצרה הדרך להשפעה על כל ספקטרום העשייה החינוכית - החל בהכשרת סגלי הוראה וגיוסם, תכני ההוראה, שיטות ההוראה, הערכת הישגים והקצאת המשאבים המערכתית¹³.

¹⁰May, S. (2005). **Language Policies and Public Policy: Theoretical Perspectives**. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/237426829_Language_Policies_and_Public_Policy_Theoretical_Perspectives (16.8.19).

¹¹מחקרים שנערכו בארה"ב מלמדים כי תלמידים משתי הקבוצות (ילדים ממשפחות בהן שפת האם היא השפה המוחלשת וילדים ממשפחות בהן אנגלית היא שפת האם) הולמדים בתוכניות שילוב דו-שפתיות השיגו הישגים גבוהים יותר בשפה האנגלית בהשוואה לילדים משתי הקבוצות שלמדו בבתי ספר רגילים וכי הישגיהם של הראשונים במתמטיקה לא נפגעו. מידע נוסף בנושא ניתן למצוא במקורות הבאים: Marian, V. et al (2013). **Bilingual Two-Way Immersion Programs Benefit Academic Achievement**. Bilingual research journal, 36:2, 167-186.

Steele, J. et al (2017). **Dual-Language Immersion Programs Raise Student Achievement in English**. Santa Monica, CA: RAND Corporation. Retrieved from: https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB9903.html (11.8.19).

Tochon, F. V. (2009). **The Key to Global Understanding: World Languages Education—Why Schools Need to Adapt**. Review of Educational Research, 79:2, 650–681.

¹² Kircher, R. (2016). **Language Attitudes among Adolescents in Montreal: Potential Lessons for Language Planning in Québec**. Nottingham French Studies, 55:2, 239-259.

¹³ Durk, G. & Cenoz, J. (2017). **Language Education Policy and Multilingual Assessment**. Language and Education, 31:3, 231-248.

מדיניות חינוך שפתית תבוא לידי ביטוי במדינות שונות באופנים שונים. לנוכח ההשפעה רחבת ההיקף של מדיניות החינוך השפתית, ברור מאליו כי לא ניתן להתעלם מן הקשר שקיים בין מדיניות שפה לבין יחסי כוח בין קבוצות בחברה לבין מאבקים בין תרבויות ועל דמותה של המדינה¹⁴. **גלי הגירה, מורכבות אתנית וקיומם של מיעוטים לאומיים במדינות לאום, מחייבים את מתכנני המדיניות לנקוט עמדה לגבי מדיניות השפה במערכת החינוך ולעצב מדיניות ברורה באשר למעמדן של שפות במדינה.** סיכוייהן של שפות מיעוט, או שפות מוחלשות, לשרוד ולא להכחד, עולים ככל שהמקום שניתן להן בזירה הציבורית גדל. מנגד, הווה (או עבר) של מתיחות על רקע אתני, לאומי או תרבותי עלולים להניע את מעצבי המדיניות לאוריינטציה של שפה כבעיה ולפגוע במעמדן של השפות המוחלשות.

קיימת הסכמה בין מומחים כי שליטתם של הלומדים בשפה כלשהי תשתפר ככל שנושאים רבים ומגוונים ילמדו באמצעותה¹⁵. האוריינטציה של מעצבי המדיניות משתקפת בשעות הלימוד המוקדשות ללמידת השפות השונות ובמקצועות הנלמדים באמצעותן (למשל, לימודי שפה בלבד, או לימודי מתמטיקה באמצעות השפה). **מקומה של שפה במדיניות החינוך יבוא לידי ביטוי בחשיבות שמייחסת מערכת החינוך להישגיו של התלמיד בשפה זו.** ניתן לזהות צורות שטחיות של מדיניות רב שפתית שבהן מתקיים חינוך רב-שפתי ברמת בית הספר היסודי, אולם הוא מוחלף בחינוך חד-שפתי ברמת התיכון ובעת ההכנה לבחינות הכניסה למוסדות השכלה גבוהה. צורות מעמיקות יותר של חינוך רב-שפתי הן כאלו בהן החינוך מכוון להשגת כשירות גבוהה של התלמיד בשתי שפות או יותר בתום שנות ההשכלה התיכונית שלו והשפות הנלמדות בבית הספר מהוות מרכיב מהותי במבחני הכניסה למערכת החינוך העל תיכונית¹⁶. לכן, לא ניתן לנתק את מדיניות החינוך השפתית במערכות החינוך היסודית והעל-יסודית מן האפשרות ללימודי השכלה גבוהה בשפה המוחלשת.

ברוהי (1998) זיהתה שישה פרמטרים למדידת חינוך רב-שפתי¹⁷:

- הגיל בו מתחיל החינוך הרב-שפתי.
- מספר שנות הלימוד בהן החינוך הוא רב-שפתי.
- רצף חינוכי - גיל ושלבים במערכת החינוך.
- מידת השימוש בשפה המוחלשת (חלקית או שימוש מלא).
- עד כמה החינוך הרב-שפתי זמין (חלק מן המערכת הציבורית או מסופק על פי דרישה).
- הרכב שפתי של הכיתה - (תלמידים דוברי שפות אם שונות לומדים יחד או בנפרד).

מחקרים מלמדים שתוכניות המקדמות חינוך רב-שפתי במדינות בהן קיים גיוון אתני ולאומי הן אמצעי לריכוך מחלוקות ולקידום דיאלוג ותפיסות סובלניות בין קבוצות בחברה¹⁸. אולם, תכנון מדיניות ויישומה הוא תהליך מורכב והתמודדות עם חסמים היא חלק ממנו. בהקשר של תוכניות המקדמות חינוך רב-שפתי ניתן לזהות מספר חסמים גנריים המחייבים את מתכנני המדיניות להיערכות הולמת. חסמים אלו מתקיימים בשתי זירות:

- הזירה המערכתית:
 - פערים פדגוגיים – מחסור בחומרי לימוד הולמים ואמצעי הוראה.
 - פערים במשאב האנושי – מחסור במורים בעלי שליטה בשפה ובשיטות ההוראה הרלבנטיות לתוכניות ומחסור בתוכניות להכשרת מורים.
 - פערים בתמיכה הכלכלית, החקיקתית והטכנית מצד הדרג המתכנן והדרג המדיני כלפי דרגי השטח.
 - התמודדות עם השלכות מיקומה של המדיניות על הרצף בין אוטונומיה ניהולית ברמת השטח לבין ניהול מרכזי ואחיד של התוכנית.

¹⁴ Tupas R., Martin I.P. (2017). **Bilingual and Mother Tongue-Based Multilingual Education in the Philippines**. In: García O., Lin A., May S. (eds.) *Bilingual and Multilingual Education*. Encyclopedia of Language and Education (3rd ed.). Springer, Cham.

¹⁵ Mezo, J. (2002). **Basque Language Policy: Successful Accommodation in the Middle of a Violent Conflict**. Paper to be presented at the ECPR Joint Sessions: Political Accommodation in Ethnonationally Diverse Societies.

¹⁶ May, S. (2005). **Language Policies and Public Policy: Theoretical Perspectives**. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/237426829_Language_Policies_and_Public_Policy_Theoretical_Perspectives (16.8.19).

¹⁷ François G. & Schwob, I. (2002). **Bilingual Education and Linguistic Governance: The Swiss experience**. *Intercultural Education*. 13:4. 409-426.

¹⁸ ראו למשל בסקירה של Tochon (2009).

• הזירה הציבורית:

- התנגדות של קבוצות אינטרסים על רקע מעמדן המוחלש של השפה או הקהילה שדוברת את השפה, או על רקע אמונה בחשיבותה של אחידות לשונית.
- התנגדות לתוכנית על רקע הטלת ספק ביכולתם של הלומדים להפיק ערך חומרי עתידי מרכישת השפה.

מתודולוגיה

כמספר המדינות בהן קיימים מיעוטים לשוניים או ריבוי שפתי, כך מספר הפתרונות וסוגי המדיניות הנוגעים לקשר בין חינוך ושפה. הסקירה פורסת בפני קוראיה מניפה של מקרי מבחן כדי לאפשר למידה על מדיניות חינוך רב שפתית לנוכח סוגים שונים של מורכבות אתנית ותרבותית.

המשתנה המרכזי הנבדק בסקירה הוא מדיניות החינוך - הסקירה בודקת את מסגרת המדיניות, האתגרים והחסמים שעמדו בפני מיישמייה ואת הישגיה. אף כי אנו מכירים בכך שלסוג השלטון, יחסי קבוצות אתניות, רקע היסטורי, מבנה המדינה וכו', יש השפעה על המדיניות, משתנים אלו אינם הבסיס להשוואה.

בחרנו בשמונה מקרים של מדיניות חינוך רב שפתית. ארבעה מקרים של מדיניות חינוך רב שפתית יסקרו בהרחבה: באוטונומיה הבאסקית בספרד, במדינת יוטה בארה"ב, בפרובינציית קוויבק בקנדה ובשוויץ. מקרים אלו נבחרו כדי ללמוד על האפשרויות העומדות בפני מעצבי מדיניות חינוך בישראל, על החסמים ועל הפתרונות. בסקירה המורחבת בחרנו להתמקד במדינות דמוקרטיות מרובות שפות המתמודדות עם סוגיית מדיניות החינוך השפתית. בשלושה מתוך ארבעת המקרים קיים בהווה, או התקיים בעבר, קונפליקט על רקע אתני או תרבותי שהשפה היא נגזרת שלו.

ארבעה מקרים נוספים מופיעים באופן מקוצר יותר בכדי להציג, על קצה המזלג, את הזרמים השונים של מדיניות חינוכית לריבוי שפות; בחלק זה נבחן בקצרה מדיניות חינוך רב שפתית בפיליפינים, ברומניה, בדרום אפריקה ובקמרון.

חלק שני: מקרים של מדיניות דו-שפתית בחינוך – סקירה מורחבת

1. האוטונומיה הבאסקית¹⁹

רקע: בשנות הדיקטטורה של פרנקו נעשה ניסיון להכחיד את השפה הבאסקית באמצעות חקיקה וענישה. בעקבות הדיכוי הקשה של הקהילה הבאסקית בספרד בתקופה זו, החלה לפעול המחותרת הבאסקית (ETA) למען השגת עצמאות לחבל. לאחר מותו של פרנקו, כונן המלך חואן קרלוס משטר של דמוקרטיה מלוכנית בספרד ומהלך זה הוביל להגדרתה של הבאסקית כשפה לאומית. בשנת 1979 זכו מספר מחוזות בחבל הבאסקי להכלל תחת ההגדרה החוקתית של האוטונומיה הבאסקית. הבאסקים החיים בבריטוריה זכאים לממשל עצמי נרחב, לזכות להגדרה לאומית, תרבותית ולזכויות שפתיות. כינון האוטונומיה לא הביא להפסקת האלימות והטרור, ובמידה מסוימת אף החריף אותה. בשנת 2010 החלה המחותרת תהליך של חתירה לסיום הסכסוך. בשנים האחרונות נראה שהמתיחות שככה, אף שישנם קולות בציבור הבאסקי הקוראים להתנתקות מוחלטת מספרד.

צורת שלטון: דמוקרטיה - לאוטונומיה הבאסקית יש פרלמנט וממשלה עצמאיים מאלו של ספרד.

שפות רשמיות: ספרדית ובאסקית (שמה הבאסקי של השפה הוא Euskera).

אוכלוסיה ושימוש בשפות: כ- 2.2 מיליון תושבים. מרבית תושביה של האוטונומיה הבאסקית אינם יכולים לדבר את השפה (כ-60% שולטים רק בספרדית) ורק כ-30% הם דו לשוניים ושולטים בספרדית ובבאסקית ברמות משתנות (כ-10% מהאוכלוסיה הם דו לשוניים פאסיביים, כלומר, מבינים באסקית אך לא דוברים אותה). בסוף שנות השבעים של המאה הקודמת, עם כינונה של האוטונומיה הבאסקית, כמעט כל תושבי האוטונומיה דיברו רק ספרדית. המיעוט ששלט בשפה הורכב, רובו ככולו, מאוכלוסיה מבוגרת שהתגוררה באזורים כפריים או בערים קטנות. עם זאת, בשנים האחרונות נרשמת עליה במספר התושבים השולטים בשפה הבאסקית ועיקר העלייה תועדה בקרב קבוצת הגיל של בני 16-24 (מכאן שניתן להסיק כי המדיניות החינוכית באוטונומיה נושאת פרי). הבאסקית היא השפה השניה עבור כמחצית מן האוכלוסיה בגילאים הללו, וכ-30% מתוכם רואים את הבאסקית כשפתם הראשונה.

מדיניות/חקיקה: שנות הדיכוי והיעדר מערכת חינוך בשפה הבאסקית יצרו אצל דוברי הבאסקית דיגלוסיה – מצב בו הפרט שולט ביותר משפה אחת ועקב מוסכמות חברתיות והסדרים פוליטיים מייחס להן מעמד שונה (שפה 'גבוהה' - הספרדית ושפה 'נמוכה' - הבאסקית) ומשתמש בהן בזירות שונות¹⁹. בשנת 1982 הצביע הפרלמנט הבאסקי בעד החוק לנירמול השימוש בשפה הבאסקית. החוק נבע מן העובדה שבשל הדיגלוסיה השימוש בבאסקית נעדר מן הספירות הציבוריות. החוק ביקש להחזיר את השפה הבאסקית לזירה הציבורית ולהרחיב את השימוש בה באופן ניכר. מערכת החינוך נתפסה ככלי מרכזי במהלך זה, ולכן החוק מעודד שימוש בבאסקית (לצדה של הספרדית) כשפת הוראה. חשוב לציין כי המדיניות החינוכית באוטונומיה נקבעת בשיתוף משרד החינוך הספרדי.

בשנת 1983 פורסמה הנחיית מדיניות שמטרתה לבסס את המודלים של חינוך דו-שפתי. ההנחייה אפשרה להורים לבחור את שפת הלימוד של ילדיהם ועיצבה את המודלים החינוכיים (המפורטים בהמשך) האפשריים. התפיסה הבאסקית ביחס לחינוך דו שפתי מאופיינת בגמישות, בהתאמה לצרכי ההורים והילדים ומבוססת על תמריצים. מאפיינים אלו נובעים מן המצב המורכב מבחינה אתנית, פוליטית ולשונית שהתקיים באוטונומיה בעת שנהגתה מדיניות החינוך הדו שפתית אשר היוותה פשרה בין המיעוט דובר הבאסקית החרד לשפתו, לקבוצת מיעוט המורכבת ממהגרים דוברי ספרדית שגילו חשדנות כלפי מאמצי החייאת השפה הבאסקית. בתוך, נמצאו באסקים בעלי שליטה חלקית בשפה, וילדים ממשפחות מעורבות.

¹⁹ Zalbide, M. & Cenoz, J. (2008). *Bilingual Education in the Basque Autonomous Community: Achievements and Challenges*, Language, Culture and Curriculum, 21:1, 5-20.

אף שמערכת החינוך באוטונומיה הבאסקית נתפסת כאמצעי לשינוי מגמת הכחדת השפה הבאסקית, המדיניות קובעת כי ההחלטה ביחס לשפת החינוך המרכזית נתונה בידי הפרט בעוד שהרשויות נדרשות לספק את האפשרות למימוש זכות זו. המדיניות נועדה להבטיח כי כל התלמידים יגיעו לרמת שליטה מספקת בשתי השפות הרשמיות בתום שנות לימודי החובה שלהם²⁰ (חינוך חובה באוטונומיה הבאסקית כולל עשר שנות לימוד). כדי להשיג זאת, בתי הספר אמורים ללמד מגוון רחב ככל הניתן של נושאים בשפה הבאסקית וליצור מצב בו קיימת חשיפה מספקת ומשולבת לבאסקית, ספרדית ואנגלית. חשוב לציין כי הממשלה הבאסקית מעולם לא ניהלה קמפיין רשמי להחזרת השפה הבאסקית למערכת החינוך; הדרישה לחינוך בשפה הבאסקית הגיעה מ"השטח" - מההורים עצמם. המדיניות נוסחה לנוכח הדרישה ויש הטוענים כי מדובר בתגובה איטית ומאוחרת.

המודלים החינוכיים הקיימים²¹

מודל	שפות הוראה	אוכלוסית היעד עבורה תוכנן המודל	שנות לימוד על פי החוק	הערות
A	הוראת כל מקצועות הלימוד באמצעות השפה הספרדית. שיעורי שפה באסקית וספרות באסקית מוגדרים מקצועות חובה ונלמדים בשפה הבאסקית בביה"ס היסודי ובתיכון.	תלמידים ממשפחות בהן שפת האם היא ספרדית.	שילוב באסקית אמור להתחיל בשנת הלימודים הראשונה. קיימים ב"ס תיכוניים הפועלים על פי מודל A.	
B	המקצועות נלמדים בבאסקית ובספרדית (למשל, הוראת מתמטיקה תעשה בספרדית והוראת מדעים בבאסקית וכיו"ב). השפה הבאסקית והשפה הספרדית ילמדו כמקצועות (בדומה ללימודי לשון או הבעה במע"ח בישראל).	כלל האוכלוסיה	החל משנת הלימודים הראשונה ועד גיל 16. בוגרי בתי"ס יסודיים במודל זה אמורים לשלוט בשפה הבאסקית במידה שתאפשר להם לעבור לתיכונים במודל D.	קיימות מסגרות חינוכיות פרטיות הפועלות על פי מודל זה והן מתוגמלות על ידי הממשלה.
D	הוראת כל מקצועות הלימוד באמצעות השפה הבאסקית. שיעורי שפה ספרדית וספרות ספרדית מוגדרים מקצועות חובה ונלמדים בשפה הספרדית, בביה"ס היסודי ובתיכון.	תלמידים ממשפחות בהן שפת האם היא באסקית.	שילוב ספרדית אמור להתחיל בשנת הלימודים הראשונה ולהימשך עד שנת הלימודים האחרונה של ההשכלה העל יסודית.	קיימות מסגרות חינוכיות פרטיות הפועלות על פי מודל זה והן מתוגמלות על ידי הממשלה.

מה קורה בפועל: בשלב התכנון יועדו מודלים A ו B לתלמידים ממשפחות דוברות ספרדית, אולם בחלוף הזמן התברר כי מודל D אטרקטיבי גם עבור משפחות דוברות ספרדית. בשלביה הראשונים של התוכנית, סבסדה הממשלה הבאסקית את לימודיהם של תלמידים במודל B ובמודל D. הגידול במספר בתי הספר במודל B נעצר ככל שהבטחון של הורים בבתי ספר ממודל D עלה ובשנים האחרונות נרשם גידול משמעותי במספר הלומדים במודל D. מלבד הקשר בין הזהות הלאומית הבאסקית לבין שפת ההוראה המרכזית בבית הספר, ניתן להסביר זאת בתפיסה של מורים וחוקרי חינוך באוטונומיה כי מודל D מאפשר למי שמסיימים בו את חוק לימודיהם שליטה מצוינת בספרדית ובבאסקית. כך, בעוד שמרבית הילדים ממשפחות דוברות באסקית מגיעים למסגרות במודל D, ילדים ממשפחות דוברות ספרדית מגיעים לכל המודלים. כחלק מהמדיניות, ולמרות אי הסכמה מצידם של נאמני השפה הבאסקית, לא מפרידים בין ילדים הדוברים באסקית כשפה ראשונה לבין ילדים הדוברים ספרדית כשפה ראשונה (גם כשהמשמעות היא שהראשונים נחשפים לספרדית והבאסקית שלהם נחלשת).

²⁰ בשנים האחרונות נוספה לכך גם הדרישה לשליטה מספקת בשפה האנגלית או בשפה זרה אחרת.
²¹ האות C לא קיימת בשפה הבאסקית ולכן לא קיים מודל C.

המודלים מאפשרים גמישות רבה ברמת השטח. גמישות זו היא היתרון והחסרון של התוכנית. כתוצאה מכך, ניתן למצוא מגוון וריאציות של מודל B (הבדלים במקצועות הנלמדים בשפות השונות, האם כל המורים מלמדים ודוברים את שתי השפות וכיוב'), או בתי ספר ממודל A שמלמדים חלק מהמקצועות (שאינם שפה וספרות באסקית) באמצעות השפה הבאסקית.

חסמים למדיניות השפה הבאסקית

חסמים וביקורות	פתרונות ואופני התמודדות
בעת תכנון מודל D נאלצה המערכת להתמודד עם העובדה כי לא היה מוסד להכשרת מורים בבאסקית באוטונומיה וכתוצאה מכך היה מספר מועט של מורים בעלי יכולת ללמד באסקית בנושא או ללמד בשפה הבאסקית. מאידך, נוצר עודף של מורים דוברי ספרדית בעלי תקן קבוע.	הקמת תוכניות חינוך למבוגרים בבאסקית וקידום מערכת השכלה גבוהה בשפה. בניית מערכת הכשרה מחדש של מורים שכללה פתיחת קורסי קיץ, תוכנית הכשרות בשעות הערב במהלך שנת הלימודים ומימון שבתונים לצורך לימודי באסקית.
מספר רב של ניבים בשפה הבאסקית ומחסור משמעותי בחומרי לימוד בשפה.	לצורך יישום התוכנית הופעל תהליך סטנדרטיזציה של השפה. הממשלה תמכה בפיתוח חומרי הוראה ולימוד, למרות שעדיין קיים מחסור בתחומים שונים.
מחאת הורים שילדיהם לומדים במודל D כי אינם זוכים למספיק שעות לימוד בשפה הספרדית.	הממשלה הקצתה שעות לימוד נוספות בשפה הספרדית בתגובה למחאה.
ערך ההמרה של השפה: ערכן של הספרדית והאנגלית בעולם התעסוקתי והאקדמי אליו יוצאים התלמידים עם סיום לימודיהם, גבוה מזה של הבאסקית. המתח בין הסולידריות השפתית לבין ערך ההמרה של השפה נוכח בעת קבלת ההחלטה על מודל החינוך.	מודל D שואף לכך שמסיימי המסלול החינוכי במסגרתו ישלטו באופן מצוין בשתי השפות. שילוב אנגלית כשפה שלישית במודלים השונים הוא ניסיון להתמודד עם מצב מורכב זה. מערך השכלה גבוהה בשפה הבאסקית מהווה מענה מסוים לסוגיית ערך ההמרה.

כיום, מוגדרת האוטונומיה הבאסקית כמצויה במצב של דו שפתיות שבירה. פרויקט נרמול השפה הבאסקית הצליח במידה מסויימת - בעוד שהספרדית הפכה לשפה בה משתמשים בבתים, הבאסקית חוזרת להיות נוכחת בזירה הציבורית (מערכת החינוך, שילוט, ספרות ועיתונות וכו'). למרות המורכבות, הנתונים מלמדים כי בעקבות החלת המדיניות ניכרת עלייה במספר התושבים (בעיקר הצעירים) הדוברים את השפה.

מעניין לציין כי אחד החוקרים שבחן את השאלה כיצד הצליחו מתכנני המדיניות להביא לשילוב השפה הבאסקית במערכת החינוך ולהחזיר אותה לזירה הציבורית למרות הקונפליקט הקשה בין הלאומנים, אנשי המרכז והממשלה הספרדית, טוען כי הדבר נובע מן הגמישות של התכנית לשילוב הבאסקית במערכת החינוך באוטונומיה ומדרך הפשרה שאפיינה אותה מתחילת דרכה. לטענתו, בניגוד לגזע או דת, שפה היא מרכיב זהות אותו ניתן לשנות בקלות יחסית מתוך תפיסה של רב-לשוניות כיתרון ולמידת שפה חדשה כמשאב. יתרה מכך, יש הסבורים כי בהקשר הספרדי **תוכניות לימודים דו שפתיות מעודדות הרמוניה חברתית, אינטגרציה וכבוד בין הקבוצות השונות בחברה תוך סיוע בצמצום היבטים אחרים של קונפליקט בין קבוצות**.²²

²² Lasagabaster, D. (2017) **Language Learning Motivation and Language Attitudes in Multilingual Spain From an International Perspective**. The Modern Language Journal, 101, 583-596.

Mezo, J. (2002) **Basque Language Policy: Successful Accommodation in the Middle of a Violent Conflict**. Paper to be presented at the ECPR Joint Sessions: Political Accommodation in Ethnonationally Diverse Societies.

Zalbide, M. & Cenoz, J. (2008) Bilingual Education in the Basque Autonomous Community: Achievements and Challenges, Language, Culture and Curriculum, 21:1, 5-20.

2. ארה"בⁱⁱ

צורת שלטון: דמוקרטיה

שפות רשמיות: לארה"ב אין שפה רשמית, אולם 32 מתוך 50 המדינות אימצו את האנגלית כשפת הרשמית (חלק מן המדינות אימצו שפה רשמית נוספת מלבד האנגלית)²³.

אוכלוסיה ושימוש בשפות: על פי נתונים עדכניים, אוכלוסיית ארה"ב מונה כ- 329 מיליון איש. 78.2% מן האמריקאים שולטים רק בשפה האנגלית, 13.4% מהם מדברים ספרדית, 1.1% דוברים סינית, 7.3% דוברים שפות אחרות.

מדיניות/חקיקה: בהתאם לחוקה האמריקאית, המדינות החברות באיחוד זכאיות לקבוע את מדיניות החינוך שלהן באופן עצמאי. בעקבות המאבק של התנועה לזכויות האזרח בשנות ה-60 של המאה ה-20, נהגתה התכנית הפדרלית לחינוך דו שפתי (The Bilingual Education Act). תכנית זו נועדה לתת תוקף לחוויית הזרות וחוסר השיוויון של אמריקאים ממוצא לטיני. התכנית זכתה לעדנה מסוימת, אולם, היא גוועה בעקבות גל מחאה אזרחית שדחף למדיניות של "אנגלית בלבד" במוסדות החינוך.

נכון לשנת 2016 ב- 28 מדינות קיימת מדיניות על פיה הלמידה בבתי הספר תעשה אך ורק באנגלית. עם זאת, לנוכח העצמאות הניתנת למדינות בקביעת המדיניות החינוכית שלהן, יוזמות חינוכיות דו שפתיות מתקיימות במדינות שונות.

יוזמה: מאז שנות ה-90 של המאה העשרים צברה פופולריות יוזמת הטמעה דו כיוונית (המונחים המקובלים הם: **Two Way Immersion Programs, Dual Language Programs, Two Way Education**). בשל המגוון הרחב של תכניות החינוך הדו שפתיות שקיים בארה"ב, לא ניתן למצוא נתון עדכני ומדויק באשר למספרן. בשנת 2000 פעלו כ- 260 תוכניות וההערכה היא כי בשנת 2011 הגיע מספרן ל- 2,000. על פי דו"ח רשמי של ממשלת ארה"ב, בשנים 2012-2013 הציעו 39 מדינות תכניות דו שפתיות (כשהשפות הפופולריות הן ספרדית ומנדרינית). התפיסה עליה מושתתות כל תכניות ההטמעה הדו כיוונית היא כי השפה בה מדברים התלמידים בביתם הינה משאב. למרות שההבדלים בין התכניות רבים והמגוון רחב, כל התכניות פועלות על בסיס כיתה משותפת לתלמידים דוברי אנגלית שפת אם ולתלמידים דוברי שפה אחרת המכונה partner language.

המטרות של כל תוכניות ההטמעה הדו כיוונית:

- תלמידים משתי הקבוצות יפתחו רמה גבוהה מאוד של מיומנויות שפתיות בשפת האם שלהם.
 - כל התלמידים יפתחו רמה טובה מאוד של מיומנויות שפתיות בשפה האחרת.
 - רמה אקדמית גבוהה תישמר (מחקרים שנערכו בעבר הוכיחו כי הדבר ניתן להשגה).
 - התלמידים יבטאו עמדות והתנהגויות בין-תרבותיות חיוביות, תוך שמירה על זהותם האתנית-תרבותית.
- הכללים המנחים את כל תוכניות ההטמעה הדו כיוונית:
- התלמידים משתי הקבוצות לומדים במשותף את כל מקצועות הליבה. האינטגרציה כפולה – שפתית ותרבותית.
 - הלמידה המשותפת מתחילה בגיל הגן או בכיתה הראשונה בבית הספר היסודי.
 - חלק מהתכניות פועלות על פי שיטת 90/10 ואחרות על פי שיטת 50/50: בשיטה הראשונה ילמדו התלמידים בשנה או בשנתיים הראשונות 90% מהזמן בשפה השותפה ובשאר הזמן ילמדו אנגלית. במהלך הזמן ישתנה היחס בין השפות ויופחת זמן ההוראה בשפה השותפה. בשיטה השנייה ההוראה מחולקת שווה בשווה בין שתי השפות לאורך כל שנות הלימוד.
 - בכיתה משתפים פעולה שני מורים - אחד לכל שפה.

²³ בניו מקסיקו ובפורטו ריקו השפה הרשמית הנוספת היא ספרדית, בהוואי השפה ההוואינית הינה שפה רשמית במקביל לאנגלית ובאלסקה, 20 שפות ילידיות מגדרות כשפות רשמיות פרט לאנגלית.

מחקרים שבדקו תוכניות הטמעה דו כיוונית ברחבי ארה"ב קבעו כי מספר גורמים משפיעים על הצלחתן של תוכניות מן הסוג הזה²⁴:

- תמיכה משפחתית - מעורבות הורית גבוהה מסייעת להצלחת הלומדים בתוכניות. ההורים לוקחים על עצמם תמיכה בבית הספר ובערכיו גם מעבר לשעות הלימודים. חלק מההורים משתתפים בעצמם בתוכניות ללימוד השפה האחרת.
- תמיכה ניהולית - הנהלה מעורבת ובעלת ידע נרחב (בתחום החינוך הדו שפתי ובכלל הקשור לחקיקה בנושא).
- סביבת בית הספר - מאפשרת, מהווה מנוע לפעילות וצמיחה המרוכזת בצרכי התלמיד.
- צוות הוראה איכותי - בעל הכשרה ההולמת את תחום הלימוד ותומך במטרות התוכנית ובאידאולוגיה השיוויונית עליה היא מושתתת.
- פיתוח צוותי ההוראה - מעבר להכשרת המורים, יש לקדם את המורים לפעילות עצמאית שתתאים לכיתתם ותקדם אותה.
- מבנה ההוראה ומאפייניה - הקפדה על רמות תוכן והוראה גבוהות.
- תמיכה מצד המחוז או המדינה - כספית, חוקית, אידאולוגית או טכנית.

מקרה מבחן: מדינת יוטה²⁵

בשנת 2008 העביר הסנאט של מדינת יוטהⁱⁱⁱ יוזמת חקיקה למימון תוכניות הטמעה דו שפתיות (Dual Language Immersion) במערכת החינוך הציבורית במדינה. השפות שנבחרו היו צרפתית, ספרדית וסינית (ומאוחר יותר גם גרמנית ופורטוגזית). למרות היותה מדינה בעלת אוכלוסיה דתית ושמרנית, יוטה הינה המדינה הראשונה בארה"ב היוזמת הטמעה רב שפתית בהיקף כה רחב²⁶. המטרה המוצהרת של המדיניות היא להפוך את החינוך הדו-שפתי לזרם החינוך המרכזי ביוטה.

מה קורה בפועל: במהלך שנות בית הספר היסודי, מבוססות התוכניות הדו כיוונית על מודל 50-50 ובכל כיתה יש שני מורים (האחד מלמד בשפה השותפה והאחר באנגלית). בחינוך העל-יסודי פוחתת כמות השיעורים בשפה השותפה, אולם התלמידים מוכוונים לקורסים בשפה השותפה ברמת אוניברסיטה ובבחינים במבחנים שמטרתם להוכיח שליטה אקדמית בשפה. באופן אידאלי, היחס בין מספר התלמידים דוברי השפה האנגלית ומספר דוברי השפה השותפה בכיתות דו כיוונית יהיה 1:1.

חסמים למדיניות הטמעה דו שפתית ביוטה

²⁴ תוכנית לימודים נמדדת במצוינות אקדמית של התלמידים (שליטה בשפה האנגלית ובשפה השותפה והישגים במקצועות הריאליים), בהיקף שילוב התלמידים דוברי השפה השותפה (ובמעמד הסוציו-אקונומי, במקרים מסוימים) ובדירוג הכללי של בית הספר במערך הדירוג של המחוז או המדינה בהם הוא פועל. לבסוף, יש הסבורים כי ניתן למדוד את הצלחתה של תוכנית הטמעה דו לשונית גם ביכולתה להמשיך לפעול על אף המורכבות הכרוכה בהפעלתה ולמרות עוינות מצד גורמים המתנגדים למדיניות ההטמעה הדו לשונית (Alanis & Rodriguez, 2008; Gold, 2006)

²⁵ יוטה ממוקמת במערב ארה"ב וחיים בה כ-3 מיליון תושבים. כ-80% מהאוכלוסיה מגדירה את עצמה לבנה. שפת האם של רוב תושביה של יוטה היא אנגלית, ספרדית היא שפת האם של 10% מהאוכלוסיה וסינית היא שפת האם של 0.5% מהאוכלוסיה. יוטה נחשבת אחת המדינות היציבות ביותר מבחינה כלכלית ולאחת המדינות המציעות את החינוך הטוב ביותר בארה"ב. מרבית תושבי יוטה הם נוצרים ו 55% מהם שייכים לכנסייה המורמונית השמרנית. מידע נוסף על יוטה ניתן למצוא בטבלה המסכמת את מקרי המבחן. כמו כן, ניתן למצוא תיאור מפורט של פיתוח התוכנית משלב החזון ועד שנת 2015 ב: **Building Bilingual Education Systems: Forces, Mechanisms and Counterweights**, Mehisto, P. (ed), Cambridge University Press
²⁶ בכדי להפחית את ההתנגדות הצפויה מצד הקהילה המורמונית, ניתלו מתכנני המדיניות בנדבך המיסיונרי באמונה המורמונית. התכנית הדו-כיוונית נתפסת כאמצעי להכשרת מיסיונרים עתידיים בעלי שליטה מצוינת בשפות זרות.

פתרונות ואופני התמודדות ביוטה	חסמים וביקורות
מיתוג התכניות כמועילות לכלל התלמידים, ללא קשר לאוכלוסיה ממנה הם מגיעים. מקדמי המדיניות הקדישו זמן ומשאבים להסברה ביחס ליתרונות הקוגניטיביים, התרבותיים והאקדמיים של התכנית הדו-כיוונית. בנוסף, הודגשו יתרונות הנוגעים לעתידם המקצועי של הילדים בעידן של כלכלה גלובלית. בשלב התכנון, ההסברה והביצוע ניתן דגש מיוחד לפיקוח קפדני על התכניות ועל מדידה של הישגי התלמידים בהתאם לסטנדרטים האקדמיים בארה"ב.	התנגדות ציבורית על רקע טענות בדבר חשיבותה של ההיטמעות התרבותית של ילדי מהגרים (או התנגדות להגעתם של מהגרים) ותפיסתן של שפות אחרות כמאיימות על ה"אחדות האמריקאית". מאידך, קיים חשש מאלטיזם של התכניות (בחלק מהמדינות תוכניות אלו זכו לפופולריות רק כשתיגו כיוקרתיות).
איתור משפחות פוטנציאליות והסברה בקרב משפחות מהגרים ביחס ליתרונות התוכנית. נבנה מערך תמיכה להורים במטרה לסייע להם בשילוב ילדיהם בתכנית.	משפחות מהגרים נוטות למנוע מילדיהן להשתתף בתכניות מחשש שהדבר יפגע בסיכויי ההשתלבות שלהם בחברה האמריקאית. במקביל, אחת הביקורות על התכניות היא כי בחלק מן המקרים קיימת התעלמות מצרכי התלמידים דוברי השפה השותפה בעוד שהתלמידים דוברי האנגלית מקודמים על חשבונם.
קידום תוכניות אלטרנטיביות להכשרת והסמכת מורים, שיתוף פעולה עם אוניברסיטאות לקידום תכניות הכשרה למורים בתכניות דו-כיוונית ומתן תמריצים למורים הבוחרים במסלולים אלו. יצירת קשרים עם אוניברסיטאות במדינות רלבנטיות מחוץ לארה"ב וקידום הסכמים שיאפשרו למורים זרים ללמד בתכניות הללו.	מחסור בתכניות להכשרת מורים דו-שפתיים ורמה נמוכה של שליטה בשפה מצד המורים האמורים ללמד בה.
יוטה הטוטה מדיניות ארוכת טווח לקידום חינוך דו-שפתי בכלל ודו-כיווני בפרט. המדיניות מקודמת על ידי חקיקה, הצהרת כוונות של מדינאים, מימון כספי וסבסוד תוכניות וסיוע טכני לבתי ספר ומחוזות שמאמצים את התכניות הללו.	תמיכה חלקית או חסרה מצד הנהגת המדינה - כלכלית, חוקית וטכנית. בחלק מהמקרים דווח על קשיים בתקשורת בין דרג המדינה המממן לדרגים החינוכיים במחוזות או בבתי הספר בהקשר לשימוש במשאבים הללו.
בתי הספר התיכוניים ביוטה בהם פועלות תכניות דו-כיווניות, מעודדים את תלמידיהם להרשם לקורסים ברמה אוניברסיטאית בשפה השותפה ולסיים את לימודיהם בתיכון עם קרדיט אקדמי בלימודי שפה (בחלק מהמקרים ניתן ללמוד כמעט את כל הקורסים הנדרשים לתואר ראשון בשפה השותפה).	ביקורת מרכזית על התכניות נובעת מההיררכיה המובנית בין השפות; האנגלית נתפסת כחשובה יותר מן השפה השותפה. הלכה למעשה, בעוד שהאנגלית היא מרכיב מרכזי ומהותי בבחינות הכניסה לאוניברסיטה, לא קיימת בארה"ב אוניברסיטה המלמדת בשפות אחרות (למעט בשפה הספרדית בפורטו ריקו).

הנתונים מלמדים על גידול משמעותי בתוכניות הטמעה דו-שפתיות במדינת יוטה: בשנת 2009 פעלו ביוטה 25 תוכניות של הטמעה דו-שפתית ולמדו במסגרתן 1,400 תלמידים. בשנת הלימודים 2016-2017 פעלו במדינה כ-180 תוכניות ולמדו בהן כ-38,000 תלמידים.

3. קוויבק: אנגלית כשפה שניה בחטיבה הצעירה^{iv}

רקע: קוויבק היא אחת מעשר הפרובינציות ושלוש הטריטוריות ההמרכיבות את קנדה. מרבית תושבי קוויבק רואים עצמם כצרפתים ובעלי מחויבות לתרבות הצרפתית. שורשיו של קשר עמוק זה נעוצים במאה ה-16 ובהתיישבות הקולוניאלית הצרפתית באזור. דוברי הצרפתית היוו רוב בפרובינציה במשך מאתיים שנה, אולם בשנות ה-60 של המאה העשרים נפגע מעמד הכלכלי-חברתי כתוצאה מתהליכי אורבניזציה שהביאו להגירה של דוברי צרפתית מהכפרים לאזורים עירוניים (בעיקר מונטריאול) בהם חיו דוברי אנגלית. בתהליך שכונה "המהפכה השקטה" התגברה הדרישה לחיזוק מעמדה של השפה הצרפתית ומעמדם של דובריה, תוך התחזקות מגמות של לאומנות צרפתית בפרובינציה. בקוויבק של ימינו מזוהה השפה הצרפתית עם אזרחות, מוסדות המדינה והזהות הלאומית. המחוקקים הקוויבקים הצהירו לאורך השנים כי לצרפתית מעמד עדיף כשפה ותרבות בפרובינציה.

צורת שלטון: דמוקרטיה.

שפות רשמיות: קוויבק היא הפרובינציה היחידה בקנדה בה רק צרפתית היא השפה הרשמית.

אוכלוסיה ושימוש בשפות: כ-36 מיליון איש חיים בקנדה, מתוכם כ-8 מיליון בקוויבק. כ-80% מתושבי קוויבק מגדירים עצמם כמי ששפת אמם היא צרפתית, כ-8% מגדירים את השפה האנגלית כשפת אמם; הן פוליטית והן מספרית, האנגלית היא שפת מיעוט. על פי נתונים משנת 2012 רוב דוברי שפת אם אנגלית בין הגילאים 20-24 שולטים גם בצרפתית..

מדיניות/חקיקה²⁷: על רקע המתיחות האתנו-לאומית בקוויבק, העבירה ממשלת הפרובינציה במהלך שנות ה-60 של המאה העשרים את התכנית לקידום השפה הצרפתית. תכנית זו קבעה כי ילדים המתחנכים באנגלית יחויבו לרכוש ידע שפתי שיאפשר להם להכנס לעולם התעסוקה בשפה הצרפתית. התכנית הכירה בזכותו של ההורה לבחור את השפה בה ילמדו ילדיו, אולם קבעה כי ילדי מהגרים יתחנכו בצרפתית. במהלך שנות ה-70 של המאה העשרים הצטמצמה זכותם של ההורים לבחור את שפת החינוך של ילדיהם ונקבע כי **כל התלמידים בקוויבק חייבים ללמוד צרפתית** כשפה ראשונה עד סיום לימודיהם התיכוניים, למעט מקרים בהם הוריו או אחיו של הילד/ה למדו במערכת חינוך דוברת אנגלית בקנדה ואז ניתנת להורים הזכות לבחור את שפת החינוך של ילדיהם. במוסדות חינוך בהם אנגלית היא שפת הלימוד, לימודי צרפתית כשפה שניה מתחילים בגן הילדים והופכים ללימודי חובה מן השנה הראשונה של בית הספר היסודי ועד שנת התיכון האחרונה²⁸.

חקיקה מקבילה ללימודי אנגלית במערכת החינוך הצרפתית התקבלה בשנת 2006 והיא קובעת כי כדי לאפשר חשיפה מורחבת לאנגלית ועל מנת לגרום לתלמידים לפתח עמדות חיוביות כלפי השפה, אנגלית כשפה שניה תלמד כמקצוע חובה כבר מן הכיתה הראשונה בבית הספר היסודי. מהלך חקיקתי זה לווה בקונפליקט בפרובינציה משום שעד לאותה עת, כדי להגן על השפה הצרפתית, החלו לימודי האנגלית בכיתה השלישית של בית הספר היסודי. חשוב לציין כי מטרת תוכנית הלימודים באנגלית במערכת החינוך הצרפתית **אינה** להפוך את התלמידים לזו שפתיים, אלא לתת להם את היכולת לתקשר באנגלית, לכתוב ולקרא²⁹.

מה קורה בפועל: חסמים למדיניות אנגלית כשפה שניה בחטיבה הראשונה

²⁷ הדיון האקדמי על אנגלית בקוויבק מעלה סוגיה רלבנטית למציאות הישראלית. אנשי אקדמיה בתחום החינוך והפדגוגיה תוהים האם עבור תושבי קוויבק שאינם חיים במונטריאול או בסביבה דוברת אנגלית, אנגלית היא "שפה שניה" או "שפה זרה שניה". בעוד ששפה שניה היא שפה בעלת מעמד במדינה בה היא נלמדת, שפה זרה היא שפה של קהילה מרוחקת תרבותית וגיאוגרפית מן ההקשר בו היא נלמדת. התשובה על השאלה הזו משפיעה על אופן הכשרת המורים, על התהליך החינוכי עצמו ועל מספר השעות השבועיות שיש להקדיש למקצוע.

²⁸ כ-10% מכלל תלמידי בתי הספר היסודי והתיכוניים בקוויבק לומדים במערכת החינוך דוברת אנגלית. נתונים משנת 2012 מלמדים כי כ-65% מבני ה-19 ומטה ששפת אימם אנגלית מגדירים את עצמם דו לשוניים, בעוד שרק 20.9% מקרב בני קבוצת הגיל המקבילה ששפת אמם צרפתית מגדירים עצמם כבעלי שליטה מצוינת בשפה האנגלית.

²⁹ בחינות הכניסה למוסדות השכלה גבוהה מתקיימות באנגלית ובצרפתית, בקוויבק ניתן למצוא מוסדות השכלה גבוהה המלמדים בשתי השפות.

התמודדות מערכתית ואזרחית	חסמים וביקורות
<p>החשש של הממשלה מעימותים עם קבוצות אינטרס של הורים, מורים לצרפתית ולאומנים קוויבקים הוביל לגיבוש התכנית תוך התייעצות ושיתוף של גופים אזרחיים ומקצועיים.</p> <p>בשנתיים שקדמו לכניסתה של המדיניות לתוקף נערך פיילוט שכלל מעקב צמוד אחרי ההוראה ותוצאותיה. בעקבות הפיילוט נקבע כי שילוב האנגלית בתכנית הלימודים בשנתיים הראשונות בבית הספר היסודי תעשה באמצעות הוראה שהוגדרה "מהנה". 90-120 דקות שבועיות יוקדשו ללימודי אנגלית (בהתאם לשיקול דעתו של בית הספר) והן יתבססו על משחק, שירה ודרמה.</p> <p>מדובר בפשרה פוליטית המבוססת על ההנחה כי הוראת האנגלית באופן זה תרכך את תחושת העוינות של הורים ותלמידים כלפי השפה ובמקביל, לא תפגע ברכישת מיומנויות כתיבה וקריאה בצרפתית.</p>	<p>המאבק על המדיניות: המדיניות המחייבת את מעה"ח הצרפתית להתחיל ללמד אנגלית כשפה שניה נכנסה לתוקפה על רקע מאבקים בין קבוצות אינטרס; הממשלה ונציגי המגזר העיסקי סברו כי המדיניות הכרחית בכדי להכין את דור העתיד של הפרובינציה להשתלבות בכלכלה הגלובלית ועל רקע תחושה כי מערכת החינוך הצרפתית אינה מתמודדת עם אתגר זה בצורה משביעת רצון.</p> <p>מנגד, ארגונים המזוהים עם הלאומיות הקוויבקית-צרפתית עמדו על כך שתפקידה של מערכת החינוך הצרפתית בקוויבק הוא לחזק את הזהות הלאומית הצרפתית בפרובינציה. ארגונים אלו התריעו כי מהלך זה מרדד את הערכים והתרבות של קוויבק לכדי כוחות שוק כלכליים וכי הוראת אנגלית בגיל כה צעיר תפגע בפרוייקט הקוויבקי של ההגנה על השפה הצרפתית ותרבותה.</p>
<p>המציאות הפוליטית בפרובינציה מקשה על מציאת פתרונות לחסמים הללו. עם זאת, נעשה ניסיון להתגבר על בעיית המחסור במורים באמצעות גיוס מורים לעתיד מפרובינציות אחרות והכשרתם בקוויבק.</p> <p>מורים שגויסו לפיילוט דיווחו על כך שמשך החינוך בקוויבק הכין אותם באופן מתאים להוראה בתוכנית.</p>	<p>תכנון חלקי ומורכבות פוליטית: מחקר מדיניות שנערך כארבע שנים לאחר כניסתה של התכנית לתוקף הצביע על החסמים הבאים:</p> <ul style="list-style-type: none"> • התוכנית פותחה במונטריאול שהיא מרכז עירוני בו חיים רבים מדוברי האנגלית ולכן מאופיין בפתיחות רבה בהשוואה לאזורים אחרים בפרובינציה. בעת התכנון לא נלקחו בחשבון שונות אזרחית ותרבותית והתכנית לא הותאמה להן. • התנגדות לתוכנית מצד סגלי ההוראה בבתי הספר מחשש לפגיעה במעמד הצרפתית. • תכנון לקוי של שעות ההוראה המוקדשות לאנגלית בעיקר בגלל חשש שקביעות חד משמעיות יהוו עילה למתיחות פוליטית. • המימון הממשלתי של שיעורי אנגלית כשפה שניה לא עבר סטנדרטיזציה. • האוטונומיה המסויימת שניתנה לבתי הספר ביחס לתכנית הביאה ליישום חלקי שלה ברמת השטח (בחלק מבתי הספר לומדים רק 30 דקות שבועיות באנגלית). • עם יישום התכנית נוצר מחסור במורים בעלי הכשרה הולמת משום שלא ניתנה התראה מספקת למוסדות המכשירים מורים.

מחקר מדיניות שנערך כארבע שנים לאחר כניסתה של התכנית לתוקף מלמד כי המורים חשו כי ההכשרה שקיבלו הייתה מספקת וכי רמת החשדנות בקרב ההורים והתלמידים ירדה במידה כזו שההורים הביעו נכונות ללמוד את השפה בעצמם. על פי סקר דעת קהל משנת 2011 מרבית תושבי קוויבק (דוברי צרפתית שפת אם ודוברי אנגלית שפת אם) סבורים שדו-שפתיות של כל תושבי קוויבק תהווה יתרון לקוויבק וכי היא לא תאיים על אופיה הצרפתי של הפרובינציה.

במקביל, הנתונים מלמדים כי ההבנה שעמדה בבסיס התוכנית על פיה לאנגלית תפקיד חשוב במערכת הכלכלית הגלובלית זוכה להד ציבורי מסויים: ב-1993 5% מכלל בוגרי מערכת החינוך הצרפתית נרשמו לקולג'ים בשפה האנגלית בקוויבק, ובשנת 2015 עמד שיעור הבוגרים של מערכת החינוך הצרפתית שנרשמו לקולג'ים המלמדים בשפה האנגלית על 10%.

שתי התרחשויות נוספות מהוות עדות מסוימת באשר לשינוי המתרחש בפרובינציה ביחס להוראת האנגלית: בשנים האחרונות נעשה ניסיון לשנות את שיטת הלימוד של אנגלית כשפה שניה ולקדם הוראה אינטנסיבית יותר של אנגלית במערכת החינוך הצרפתית. המדיניות נתקלה בקשיים בשלב ההוצאה לפועל, אולם לבתי הספר ניתנת אוטונומיה ליישמה החל מהכיתה השלישית בבית הספר היסודי במידה שיש לכך דרישה מצד ההורים. כמו כן, מתרחבת מגמה של מחאת הורים המעוניינים שילדיהם יזכו לשעות הוראה רבות יותר באנגלית על רקע הגבלת הזכות לבחור את מערכת החינוך בה ילמדו ילדיהם, וכפועל יוצא את שפת ההוראה.

4. שוויץ⁴

רקע: מיקומה הגיאוגרפי של הטריטוריה השוויצרית נמשך לתרבויות רבות ולמגוון לשונות ודיאלקטים. היסטוריית הכיבושים של הטריטוריה מאז המאה ה-13, הובילה ליצירת פסיפס של תרבויות ולשונות אשר בשנת 1848 חברו להקמת קונפדרציה. הקונפדרציה השוויצרית המורכבת מ 26 קנטונים, שואפת להתגבר על הפערים הפנימיים הקיימים בה באמצעות מדיניות של נייטרליות בינלאומית ואוטונומיה שפתית, חינוכית ותרבותית לקנטונים השונים. כמדינה, שוויץ אינה דוגלת באחידות לאומית או שפתית, אלא מושתתת על הגיוון, השוני והריבונות של הקנטונים.

צורת שלטון: דמוקרטיה.

שפות רשמיות: בשוויץ קיימות ארבע שפות רשמיות (גרמנית-שוויצרית, צרפתית, איטלקית ורומנאש). למרות שמבחינה חוקית לכל השפות מעמד זהה, בפועל לגרמנית השוויצרית יש מעמד עדיף ביחס לשאר השפות משום שמרבית אזרחי המדינה דוברים אותה.

אוכלוסיה ושימוש בשפות: בשוויץ חיים כ-8.2 מיליון תושבים - רבים מתושבי המדינה מדברים לפחות שתי שפות: 63% מהם דוברים גרמנית-שוויצרית, 23% צרפתית, כ-8% דוברים איטלקית, כחצי אחוז מתושבי שוויץ דוברים רומנאש וכ-5.4% דוברים אנגלית³⁰. לקנטונים יש זכות לבחור בשפה (או בשפות) הרשמית שלהם; ב-17 מתוך 26 הקנטונים השפה הרשמית היא גרמנית-שוויצרית, בארבעה קנטונים השפה הרשמית היא צרפתית ובקנטון אחד השפה הרשמית היא איטלקית. שלושה קנטונים הם דו-לשוניים באופן רשמי וקנטון אחד הוא תלת-לשוני.

מדיניות/חקיקה: בשוויץ לא פועל משרד חינוך ברמת המדינה, במקומו קיימת ועדה מתאמת בה חברים שרי החינוך של הקנטונים. הוועדה ממליצה על מדיניות, אולם להמלצותיה אין כוח חוקי. בשנת 2004 המליצו חברי הוועדה על אימוץ המלצות האיחוד האירופי ביחס לריבוי שפות. על פי המלצות אלו יש ללמד במדינות האיחוד את השפה הרשמית במדינה בנוסף לעוד שתי שפות (ברוב המקרים, אנגלית היא אחת מהן). בהתאם לכך, בשנת 2009 נעשה ניסיון לייצר תוכנית הרמוניזציה חינוכית רחבה בין הקנטונים.

תוכנית זו כוללת, בין השאר, יצירת סטנדרטיזציה לאומית בכל הנוגע ללימודי שפה במהלך שנות חינוך חובה, כדי לאפשר השוואה בין בתי הספר ולהקל על המעבר בין בתי ספר ומערכות חינוך.

תכנית ההרמוניזציה כללה את חיזוק שפת ההוראה (השפה הרשמית בקנטון, השפה הראשית במערכת החינוך של הקנטון) וחובת הוראה של שתי שפות זרות (שפה בעלת קרבה גיאוגרפית לשפת הקנטון ואנגלית. במהלך הלימודים העל יסודיים התלמידים יכולים לבחור ללמוד שפה רשמית נוספת)³¹. כמו כן, התכנית מחייבת את הקנטונים השותפים בה לחזק את כישוריהם של התלמידים בשפת אמם, אם אינה שפת ההוראה. מטרה נוספת של תכנית ההרמוניזציה היא פיתוח מודעות רב תרבותית (כתוצאה מכך מקודמות כחלק מתכנית הלימודים גם תכניות מפוקחות פדגוגית של למידה באמצעות קשר – חילופי תלמידים, שימוש במדיות דיגיטליות וכו').

מה קורה בפועל: למהלך ההרמוניזציה הצטרפו 23 קנטונים ובעקבותיו גובשו תוכניות לימוד מאחדות לשפות השונות (תוכניות לימוד בצרפתית, תכנית לימוד באיטלקית ותכנית-על בגרמנית-שוויצרית הכוללת מספר תוכניות לימוד) והוסכם כי השפה הזרה הראשונה תשולב בתכנית הלימוד לא יאוחר מהכיתה השלישית של בית הספר היסודי וכי השפה הזרה השנייה תשולב לא יאוחר משנת הלימוד החמישית.

מדיניות ההרמוניזציה קבעה מטרות הקשורות לקידום רב לשוניות ורגישות רב תרבותית וביססה סטנדרטים למדידת איכות ההשגה של המטרות הללו. אולם, המדיניות שגובשה ברמת איחוד הקנטונים השוויצרי לא הגדירה את האופן בו תושגנה המטרות, את אמצעי ההוראה ושיטותיה, או את המתודולוגיה - אלו נתונות להחלטתו של כל קנטון בנפרד, או להחלטת האזור השפתי.

³⁰ על רקע הפופולריות הגוברת של השימוש בה ומרכזיותה לעולם הכלכלה השוויצרי, יש הסבורים כי אנגלית צריכה להיות השפה הרשמית החמישית.

³¹ במסגרת תפיסת החינוך השוויצרית כל השפות נחשבות "שפות זרות" אם אינן השפה הרשמית של הקנטון. ההגדרה של התלמיד הרב שפתי בשוויץ מאוד ליברלית ומניחה שכל התלמידים הם מרובי שפות (בניגוד למדינות אחרות בהן רק ילדי מהגרים נחשבים רב שפתיים). הגדרה רחבה זו מאפשרת גמישות רבה יחסית במערכת החינוך.

בשל הריבונות של הקנטונים קיימת מידה רבה של שונות באופן בו מיושמת תוכנית ההרמוניזציה: שלושה מן הקנטונים הם דו-לשוניים באופן רשמי (צרפתית וגרמנית-שווייצרית) ובקנטון אחד (Grisons) בו חיים דוברי איטלקית ורומנאש קיים חינוך תלת שפתי המתחיל כבר בגיל הגן ומתקדם באופן הדרגתי ככל שעולים בשנות הלימוד. גם ב Ticino (קנטון דובר איטלקית) קיימת מדיניות חינוכית המחייבת רב שפתיות באופן הדרגתי (4 שפות לימוד חובה לכל התלמידים). בחלק מהקנטונים חינוך רב שפתי מתחיל כבר בגיל הגן ומסתיים באוניברסיטה. מיעוט של בתי ספר (בעיקר באזור העיר ציריך) פועלים בשיטת ההטמעה (50/50) על פיה כל אחת מהשפות זוכה למספר שווה של שעות ונושאי לימוד. כאמור, שיטות המדידה ביחס להישגי התלמידים בשפות השונות זהות, אולם העצמאות ברמת הקנטון, ולעיתים גם ברמת בית הספר, היא כמעט בלתי מוגבלת.

חסמים למדיניות ההרמוניזציה הרב שפתית

אופני התמודדות	חסמים ואתגרים
--	בכדי לבסס את תוכנית ההרמוניזציה של השפה כל תוכן לימודי עתידי חייב להשתלב בתפיסת העולם של התוכנית. זהו מהלך לטווח רחוק המהווה אתגר למעשה"ח בקנטונים ולכל היבט עתידי של פעילות חינוכית ברמת המדינה.
הגוף המופקד על המדיניות ברמת המדינה עורך סקרים שנתיים ומעדכן את התוכנית ומטרתיה בהתאם לתוצאות. במקביל, מקודמת מודעות לאופי התהליכי של הטמעת התכנית והדגשת חשיבות של ראייה לטווח רחוק באשר לקצב היישום.	מחד, התנגדות לתוכנית מצד קבוצות אינטרסים (הורים, מורים, הנהלות בתי ספר) ומאידך, ציפיות לא ריאליות ביחס לתוצאות ולקצב השגתן.
הגוף המופקד על המדיניות ברמת המדינה עוסק בקידום מודעות לאופי התהליכי של הטמעת התכנית במעשה"ח בקנטונים. הכוונה היא לעודד גמישות והבנה כי קנטונים שקצב היישום שלהם איטי יותר, יתנו מן הניסיון של קנטונים שיישמו את התוכנית במהירות.	השונות בין הקנטונים בקצב יישום מדיניות ההרמוניזציה ובאופנים בהם היא מיושמת.
תוכניות ההכשרה למורים עברו תהליך של שינוי: הכשרה שפתית גמישה יותר, קידום הכשרה טכנולוגית רלוונטית ותכנים של מודעות רב-תרבותית. המורים נדרשים להשתתף בתוכניות חילופי תרבויות בהקשר שפתי.	הכשרה הולמת למורים בהיבטים השפתיים והמתודולוגיים.
מודל אחד של התמודדות הוא שיתוף פעולה בגיבוש סטנדרטים חינוכיים בין הקנטונים דוברי הגרמנית לאוסטריה וגרמניה.	שינוי פרדיגמת ההוראה מחייבת פיתוח כלי הוראה ותוכניות לימודים במישור הלאומי וחיזוק שיתופי פעולה פדגוגיים במישור הבינלאומי.
ההתמודדות עם הביקורת הזו נעשית באמצעות שני מהלכים - הקפדה על הסוברניות וסטנדרטיזציה לאומית של הישגים רצויים. בעוד שהקנטונים לוקחים על עצמם את שינוי מתודולוגיות ההוראה השפתית, בדיקת השליטה של התלמידים בשפות זרות נעשית באמצעות תקנים לאומיים אחידים.	הורים ומורים סבורים כי הריבונות של הקנטונים עלולה לחבל בהשגת מטרות התוכנית משום שלעיתים השפה השניה נלמדת במנותק מחיי היום-יום ובמקביל לימודי האנגלית מקבלים מעמד עדיף.

חלק שלישי: סקירת עומק - טבלה השוואתית

שפות ומעמדן	האוטונומיה הבאסקית	מדינת יוטה, ארה"ב	קוויבק	שוויץ
שפות ומעמדן	ספרדית ובאסקית הן השפות הרשמיות. הספרדית היא השפה הדומיננטית והבאסקית היא השפה המוחלשת ומוגדרת כשפה בסכנה.	אנגלית היא השפה הרשמית והדומיננטית, בין השפות הנפוצות במדינה: ספרדית, נאבחו, סינית ועוד.	צרפתית היא השפה הרשמית והדומיננטית בפרובינציה ואנגלית היא השפה המוחלשת.	גרמנית-שוויצרית, צרפתית, איטלקית ורומנאש הן השפות הרשמיות. קיימת עדיפות לדיאלקט הגרמני-שוויצרי. לכל קנטון שפה רשמית משלו, כך שבכל קנטון ישנה לפחות שפה אחת דומיננטית ושפה אחת מוחלשת.
מהות הקונפליקט	לאחר שנים של שלטון דכאני ופעילות טרור מנגד, הצדדים נמצאים בסטטוס קוו שלטוני ולשוני.	בשנות השישים של המאה העשרים פרצה מתיחות על רקע אתני ותרבותי והמאבק לשיוויון זכויות והכרה תרבותית של הקהילה הלטינית בארה"ב. הגירה ממדינות אמריקה הלטינית יוצרת גם היא מתיחות בין קבוצות.	הרוב הצרפתי חש כי הוא מאוים מבחינה לשונית ותרבותית, חיזוק הצרפתית נתפס כמהלך הגנתי.	האתוס השוויצרי מבוסס על גיוון. בקנטונים דוברי צרפתית בהן מתגוררות קהילות דוברות גרמנית, קיימת מתיחות מינורית על רקע "כפיה שפתית".
המניע לקידום התוכנית	הרגשות הלאומיים של הציבור הבאסקי לאחר קבלת האוטונומיה.	דרישה ציבורית לחיזוק הישגי החינוך במדינה, כמו גם אמונה עמוקה של המושל דאז בחשיבותה של דו-שפתיות.	הממשלה הקנדית דאז ולובי התעשיינים דחפו לשיפור רמת האנגלית לצורך חיזוק העתיד הכלכלי של הפרובינציה.	המלצות האיחוד האירופי בדבר חשיבות הוראת שפות זרות במערכת החינוך באירופה.
שנות לימוד של החינוך הדו שפתי	החל מהכיתה הראשונה של בית הספר היסודי ועד סיום בית הספר התיכון, בהתאם למודל החינוכי.	בגן או בכיתה הראשונה בביה"ס היסודי. הציפייה היא שהתלמידים שהחלו את המסלול הדו שפתי ילמדו במסגרתו את כל 12 שנות הלימוד שלהם.	לימודי אנגלית כשפה שניה במערה"ח הצרפתית מתחילים בכיתה הראשונה בביה"ס היסודי (בדומה ללימודי צרפתית במערה"ח בשפה האנגלית).	השפה השניה נלמדת החל מהכיתה השלישית בביה"ס היסודי, השפה השלישית נלמדת החל מהשנה החמישית בביה"ס היסודי.
האם דוברי השפה המוחלשת זכאים ללמוד אותה במערה"ח?	כן.	כן.	כן.	בהתאם למדיניות הקנטון והחלטותיו לגבי שפה שניה ושלישית.
האם דוברי השפה הדומיננטית לומדים את השפה המוחלשת?	כן, בהתאם למודל החינוכי.	כן. בבית הספר היסודי שתי השפות נלמדות בהיקף זמן שווה.	כן, כשפה זרה.	בהתאם למדיניות הקנטון והחלטותיו לגבי שפה שניה ושלישית.
האם החינוך הרב-שפתי מסופק על פי דרישה או שהוא חלק ממנגנון החינוך במדינה?	קיימים שלושה מודלים לחינוך רב שפתי במסגרות פרטיות וציבוריות. ההורים זכאים לצרף את ילדיהם לכל אחד מן המודלים.	החינוך הדו שפתי הוא ציבורי, אולם אינו מסלול חובה. הכניסה למסגרת זו היא באמצעות הגרלה.	זכות הבחירה בשפת החינוך מוגבלת. חינוך דו-שפתי הוא חלק ממערה"ח בקוויבק. במערה"ח הצרפתית בתי"ס נהנים ממיידה של אוטונומיה בכל הנוגע לתוכניות הוראת השפה האנגלית.	חלק ממנגנון המדינה.

שוויץ		קוויבק		מדינת יוטה, ארה"ב		האוטונומיה הבאסקית		חסמים למדיניות ואופני התמודדות
שינוי תהליך הכשרת המורים, ובכלל זה הדגשת היבטים של רב-תרבותיות.	התוכניות להכשרת מורים מיושנות ולא הולמות את רוח התוכנית.	תמריצים למורים או מורים לעתיד המגיעים מחוץ לפרובינציה לעבור הכשרה במסגרתה.	מחסור במורים בעלי הכשרה מתאימה.	- קידום תוכניות אלטרנטיביות להכשרת מורים. - שת"פ עם מוסדות אקדמיים בארה"ב ומחוצה לה. - תמריצים למורים הבוחרים במסלול.	מחסור בתוכניות להכשרת מורים בשפה השותפה ורמת שליטה שפתית חלקית של המורים במערכת.	פיתוח מגוון תוכניות שיענו על המחסור שנוצר.	מחסור במורים דוברי השפה	
עדכון ההמלצות בהתאם לסקרי דעת קהל חד-שנתיים והעלאת המודעות להבנת התהליך ותרומתה של סטנדרטיזציה לאומית של הישגים בשפות זרות.	התנגדות מצד קבוצות אינטרסים, לצד יישומה ומהישגיה. התנגדות לסוברניות הקנטונים בהקשר החינוכי.	התוכנית שגובשה היא פשרה שנוצרה כתוצאה מהידברות בין גורמים פוליטיים, אזרחיים ומקצועיים. בטרם השקתה בוצע פיילוט לשם הפקת לקחים.	התנגדות פוליטית לתוכנית הוראת אנגלית כמקצוע בחטיבה הצעירה.	- מיתוג התוכניות והסברה עבור הקהילות השונות. - הקפדה על סטנדרטים אקדמיים מצויינים. - בניית מערך תמיכה עבור הורים שילדיהם לומדים בתוכנית.	התנגדות ציבורית וחששות מצד הורים דוברי אנגלית ודוברי השפה השותפה.	- שילוב הוראה בספרדית ובאנגלית במע"ח הבאסקית. - מערך השכלה גבוהה בשפה הבאסקית.	ערך המרה עתידי נמוך ללימודים בשפה הבאסקית.	חסמים למדיניות ואופני התמודדות
		---	בשל המורכבות הפוליטית בקוויבק ההתחלתיים נותרים ללא פתרון או זוכים לפתרון חלקי.	מדינת יוטה בנתה תכנית ארוכת טווח שאמורה להתמודד עם חסמים מסוג זה.	סגלי הוראה חשים כי הם זוכים לתמיכה חלקית או חסרה מצד הנהגת המדינה.			חסמים למדיניות ואופני התמודדות
פיתוח כלים ברמה הלאומית וחיזוק שותפויות ביל"א על בסיס שפה.	שינוי פרדיגמת ההוראה יצר פער פדגוגי.	---	התוכנית גובשה ללא התחשבות בשונות תרבותית.			סטנדרטיזציה של השפה ופיתוח אינטנסיבי של חומרי לימוד.	פער פדגוגי בשל יצירת מע"ח בשפה הבאסקית יש מאין.	חסמים למדיניות ואופני התמודדות
הקנטונים שהתחייבו למדיניות ההרמוניזציה נדרשו ליישמה עד תחילת שנת הלימודים 2015-2016. מבחני עמידה בתקנים הלאומיים נערכו בצורה חלקית בשנת 2017. דו"ח עדכני מלמד כי התלמידים בקנטונים הרלבנטיים זוכים ליותר שעות לימוד בשפה השנייה והשלישית.		דווח על ירידה ברמת החשדנות של הורים וילדים כלפי השפה האנגלית בעקבות יישום התכנית ועל דרישה להעמקת החשיפה לשפה האנגלית מצד הורים שילדיהם לומדים במערכת החינוך הצרפתית.		גידול משמעותי במספר התלמידים הלומדים בתוכנית דו שפתיות במדינה: מ-1,400 תלמידים בשנת 2009 לכ-38,000 בשנת 2016. בשתי הקבוצות (ילדים דוברי אנגלית שפת אם וילדים ששפת אמם היא השפה השותפה) נרשמו הישגים גבוהים יותר בשפה האנגלית בהשוואה לילדים מן הקבוצות הללו שלומדים בתוכנית לימוד רגילות.		בשנת 1979 (שנת כינון האוטונומיה הבאסקית) מיעוט זעיר מקרב 2.1 מיליון תושביה של האוטונומיה שלטו בשפה הבאסקית. נתונים מן השנים האחרונות מלמדים כי כמחצית מן הצעירים בגילאים 16-24 מגדירים את הבאסקית כשפה שניה, וכ-30% מתוכם רואים את הבאסקית כשפתם הראשונה. תלמידים שלמדו במודלים D i B הפגינו עמדות חיוביות יותר כלפי השפה הבאסקית.	הישגי מדיניות השפה	

חלק רביעי: מקרים נוספים מן העולם - סקירה מקוצרת

הסקירה המופיעה בחלק זה נועדה להרחיב את המבט על תמונת המצב הבינלאומית, תוך התייחסות ממוקדת למקרים נוספים בעולם בהם גובשה מדיניות חינוך דו שפתית על רקע מתיחות אתנית או תרבותית.

1. הפיליפינים^{vi}:

רקע: הארכיפלג של הפיליפינים מונה למעלה מ-7,000 איים. עד אמצע המאה ה-19 היה הארכיפלג תחת קולוניאליזם ספרדי, עבר לשליטת האמריקאים ולבסוף זכה בעצמאות בשנת 1946.

צורת שלטון: רפובליקה נשיאותית.

שפות רשמיות: השפות הרשמיות במדינה הן פיליפינית (המבוססת על טאגאלוג) והשפה האנגלית. בפיליפינים קיימות 183 שפות מתוכן 175 שפות הן שפות ילידיות. שמונה שפות נפוצות במיוחד.

אוכלוסיה ושימוש בשפות: כ-106 מיליון תושבים, כ-40% מתוכם דוברים טאגלוג, 26% דוברי סבאנו ו-9.5% דוברי היליגינון. אחוז דוברי האנגלית משתנה בהתאם למחוז ולשפה המקומית, אולם ניתן להעריך כי מדובר בלא פחות מ-60% מהאוכלוסיה הכללית.

מדיניות/חקיקה: המדיניות הנהוגה בפיליפינים הייתה כי פיליפינית ואנגלית נלמדו באופן שווה יחסית (החינוך באנגלית נחשב למשאב כלכלי מכיוון שהממשלה הפיליפינית רואה בייצוא כוח אדם לעולם דובר האנגלית תרומה לכלכלת המדינה). בעקבות ניסוי שהופעל בשנת 2009 על ידי ארגון חברה אזרחית בצפון המדינה, הוחלט בשנת 2013 לשלב בתכניות הלימודים הוראה בשפת אם ילידית (Mother Tongue Based, Multilingual Education – MTB-MLE). הטענה היא כי שיטה זו (הזוכה גם לתמיכת האו"ם) מאפשרת לתלמידים להשיג שליטה מלאה בשפת האם, בפיליפינית ובאנגלית משום שהחינוך הראשוני לו זוכה התלמיד הוא בשפה אותה הוא מכיר ובכך משתפרת יכולתו ללמוד. בהתאם לכך, בארבע השנים הראשונות של החינוך היסודי לומדים הילדים בשפה הילידית הנהוגה באזור³². החל מהשנה החמישית בבית הספר היסודי לומדים הילדים בשיטה הדו-שפתית שהייתה נהוגה לפני כן (אנגלית ופיליפינית).

חסמים ואתגרים:

- התכנית נתקלת בבעיות משום שחלק ניכר מהילדים חיים במשפחות דוברות אנגלית.
- בשלב היישום נרשמה התנגדות לתכנית בקרב המורים - מחקר אתנוגרפי שבדק את התמודדות המורים עם התוכנית מצא כי כדי להתמודד עם ההתנגדויות הללו יש לשלב בהכשרת המורים ובתכנית ההעסקה שלהם פעילויות העוסקות בהבהרת האידאולוגיה עליה מבוססת השיטה ועל משמעותה עבור תלמידיה.
- מחסור בחומרי לימוד בשפות הילידיות ובמודולים על פיהם יוכלו המורים לעבוד.

למרות האתגרים, יש הסבורים כי הרפורמה מקדמת דיון ציבורי בסוגיית השפה וכי גם אם יש לה מתנגדים, לא ניתן להתעלם מכך שהיא הציפה לשיח הציבורי בפיליפינים את האפליה השפתית הממושכת במדינה³³.

³² מתוך מאגר של 19 שפות.

³³ דוגמה אנקדוטלית לכך היא הטענה כי לפני כניסתה של הרפורמה לתוקף מורים נהגו להעניש ילדים שלא דיברו באנגלית במסגרת בית ספר.

2. רומניה^{vii}

רקע: מאז העת העתיקה חיו ברומניה קבוצות אתניות רבות זו לצד זו. לאחר נפילת השלטון הקומוניסטי בשנת 1996, עברה המדינה תהליכי דמוקרטיזציה ובשנת 2007 הצטרפה לאיחוד האירופי.

צורת שלטון: רפובליקה נשיאותית.

שפות רשמיות: רומנית.

אוכלוסיה ושימוש בשפות: כ- 21.5 מיליון תושבים חיים ברומניה. 85.5% מהם מדברים רומנית, 6.3% מדברים הונגרית ו 1.2% מדברים בשפתו של מיעוט הרומה (בעבר היו מכונים צוענים). מיעוטים נוספים וקטנים יותר הדוברים שפות נוספות הם האוקראינים, הגרמנים, הרוסים, הטורקים ועוד.

מדיניות/חקיקה: בהתאם להמלצות האיחוד האירופי, מערכת החינוך הרומנית עברה רפורמה במסגרתה ניתן דגש לשפת אם ולשליטה בשפות זרות. במקביל, החוקה הרומנית מבטיחה למיעוטים לשוניים את הזכות לדבר בשפתם; במידה שהמיעוט מונה יותר מאלף איש מובטחת לו הזכות לחינוך בשפתו (אולם היקף שעות הלימוד בשפת האם תלוי בגודל המיעוט ואינו שיוויוני).

מה קורה בפועל: במערכת החינוך הרומנית קיימים בתי ספר פרטיים בהם הלימודים מתקיימים בעיקר בשפות האם של מיעוטים לשוניים שונים³⁴. בכ-400 בתי ספר ציבוריים הלימודים הם בשפה הרומנית ושפות המיעוטים ילמדו על פי דרישה בלבד. המיעוט דובר ההונגרית הוא יוצא דופן בהקשר זה והמשתייכים לו זוכים להשכלה מלאה בשפה ההונגרית החל בגן הילדים וכלה באוניברסיטה.

חסמים ואתגרים:

- אף שהגישה החוקית כלפי מיעוטים ושפתם היא חיובית, הלכה למעשה, הרוב דובר הרומנית אינו מגלה אהדה לשפתם/תרבותם של המיעוטים.
- מחקרים מבהירים כי צעירים המשתייכים לקבוצות מיעוט מזדהים במידה גדלה והולכת עם הרוב דובר הרומנית.
- מחקרים שנערכו בשנים האחרונות מלמדים כי המימון המרכזי ואופני הגדרתו וחלוקתו פוגעים בסיכוי של קהילות מיעוטים לחינוך בשפת האם שלהן ולהתאמתן לצרכיהן:
 - ילדים ממיעוטים קטנים יחסית לומדים בבתי ספר בהם רומנית היא השפה הראשונה וזוכים למספר משתנה של שיעורים בשפת אמם.
 - מיעוט הרומה הוא מיעוט לשוני גדול יחסית, אולם בניגוד למערכת החינוך בשפה ההונגרית, לא קיימים בתי ספר בהם נלמדת שפתם של בני המיעוט.
 - המיעוט דובר הארמנית הוא מיעוט כמותי בעל השפעה כלכלית-פוליטית זניחה ולכן תמיכת המדינה בחינוך בשפה הארמנית שואפת לאפס, והסדרי החינוך בשפה הזו מתבצעים בעיקר בתמיכת ארמניה, ארגוני חברה אזרחית, קהילות ויחידים.
- המיעוט ההונגרי הוא המיעוט הלשוני היחיד שזוכה לחינוך בשפתו החל מגיל הגן וכלה בהשכלה אקדמית. הלומדים במערכת החינוך דוברת ההונגרית מחוייבים ללמוד את השפה הרומנית, דרישה מקבילה לא קיימת עבור תלמידים במערכת החינוך דוברת הרומנית³⁵.
- השפה הרומנית היא השפה הקשורה בהזדמנויות כלכליות; חלק משמעותי מהאפשרויות ללמידה בשפות המוחלשות בגיל החינוך העל יסודי נעשה בתיכונים "מקצועיים" הנתפסים כפוגעים בסיכויי המובילות של הלומדים בהם. לכן, כדי לקדם את המובילות החברתית והכלכלית של ילדיהם, יעדיפו הורים מקהילות מיעוטים לשלוח את ילדיהם למערכת החינוך היסודית בה ילמדו בשפת הרומנית כדי להקל על השתלבותם העתידית בבתי ספר על יסודיים דוברי רומנית.

³⁴ בשפה הצ'כית, הקרואטית, ההונגרית, הסרבית, הסלובקית והאוקראינית.

³⁵ הדבר בא לידי ביטוי בנתוני הדו-שפתיות בקרב אוכלוסיית דוברי ההונגרית כשפה ראשונה ברומניה: למעלה מ 80% מהם שולטים ברומנית בעוד שבקרב דוברי רומנית שפת אם רק כ-14% העידו כי הם בעלי שליטה מסוימת בשפה ההונגרית.

3. דרום אפריקה^{viii}

רקע: לאחר נפילת משטר האפרטהייד בשנת 1994, הוכרזה בדרום אפריקה שיטת משטר של רפובליקה פרלמנטרית המבוססת על שלטון הרוב. בשנים שחלפו מאז מנסה המדינה להתמודד עם הפערים העצומים שהותיר אחריו המשטר הדכאני בכל הקשור לכלכלה, דור, חינוך, בריאות ועוד. כחלק מן ההפרדה הגזעית כוננה בשנות האפרטהייד גם הפרדה שפתית שמטרתה חיזוק יחסי הכוח בין הלבנים לגזעים האחרים. עד לנפילת שלטון האפרטהייד החקיקה חייבה חינוך נפרד לתלמידים לבנים ולתלמידים שחורים. בבתי הספר של הלבנים שפות הלימוד היו אפריקאנס ואנגלית, ובבתי הספר של האוכלוסיה השחורה למדו התלמידים בשלוש השנים הראשונות בשפות הילידיות הנהוגות באזור ולאחר מכן עברו לתוכנית לימודים באנגלית. מדיניות ההפרדה השפתית תוכננה כדי למנוע מן השחורים השתלבות כלכלית/חברתית בקבוצת האוכלוסיה הלבנה.

צורת שלטון: רפובליקה פרלמנטרית.

שפות: עם כינון החוקה בשנת 1996 נקבע כי למדינה 11 שפות רשמיות - תשע שפות ילידיות ואנגלית ואפריקאנס שהן "ירושה" ממשטר האפרטהייד.

אוכלוסיה ושימוש בשפות: בדרום אפריקה חיים 55 מיליון תושבים, המדברים 31 שפות. 24% מהם מדברים זולו (אחת מתשע השפות הילידיות הרשמיות), 16% דוברי ת'וסה (שפה ילידית רשמית), 12% דוברי אפריקאנס ו-8% דוברי אנגלית. בדרום אפריקה, השפות המוחלשות הינן שפות הרוב, בעוד שהמיעוט (מבחינה כמותית) דובר את השפות הדומיננטיות.

מדיניות/חקיקה: החוקה קבעה כי למדינה 11 שפות רשמיות וכי לכל ילד יש זכות ללמוד בשפה על פי בחירתו; במידה וישנה דרישה לכך, בתי הספר מחוייבים לאפשר לתלמידים ללמוד שפה שניה כרצונם.

מה קורה בפועל: בבתי הספר בהן השפות הילידיות הן שפות ההוראה עדיין מלמדים בשיטת ההוראה מימי האפרטהייד - בשלוש השנים הראשונות לומדים בשפת המקום כשבשנה הראשונה או השניה משולבת השפה האנגלית. החל מהשנה הרביעית ניתן לעבור ללמידה באנגלית או באפריקאנס. כדי לקדם את הצלחת המדיניות הרשמית המחייבת דו שפתיות, נכנסה לתוקפה תקנה המעודדת אוניברסיטאות לבחון את המועמדים אליהן באנגלית או באפריקאנס ובשפה ילידית נוספת.

למרות המצב המורכב בדרום אפריקה, ואולי דווקא בעטיו, ניתן לזהות פריחה של יוזמות אזרחיות לקידום השפות הילידיות, או לשיפור הישגיהם הרב שפתיים של תלמידים דוברי שפות אם ילידיות³⁶.

חסמים ואתגרים:

- למרות התמיכה החוקית בחינוך רב שפתי, בפועל מתרחש במדינה תהליך שמחזק את השפה האנגלית כשפה דומיננטית; גם כיום, לדוברי אנגלית ואפריקנז ברמת שפת אם יש יתרון על פני מי שאינם דוברים את השפה ברמה זו (כדי לקדם את סיכויי המוביליות החברתית והכלכלית של ילדיהם, יעדיפו הורים שחורים ממעמד בינוני לשלוח אותם לבתי ספר דוברי אנגלית ולוותר לגמרי על שלוש שנות חינוך בשפה ילידית).
- למרות שינוי המדיניות, ילדים שחורים המתגוררים באזורים כפריים ובמרכזי אוכלוסיה עירוניים עניים לומדים בתוכנית הדו-שפתית שהייתה נהוגה לפני נפילת השלטון. בתי ספר אלו סובלים ממחסור במשאבים (מחסור בחומרי לימוד בשפות הילידיות, מחסור במורים שעברו הכשרה הולמת בשפות ילידיות וכיוב').
- הכשרת מורים הינה סוגיה בעלת חשיבות מכרעת באי מימוש מדיניות הוראת אנגלית כשפה שניה: מרבית המורים המלמדים אנגלית בבתי הספר הכפריים והמיעודים לאוכלוסיות עניות לא קיבלו הכשרה מספקת להוראה בשפה זו.
- תלמידים שאנגלית ואפריקנז הן שפות אמם אינם נדרשים ללמוד שפה ילידית ובמקרה שלהם המדיניות המתייחסת לחינוך רב שפתי מתפרשת כהמלצה בלבד.

³⁶ עוד מידע על יוזמות של החברה האזרחית ושל ארגונים בינלאומיים לקידום שפות ילידיות ורב שפתיות במסגרות חינוכיות בדרום אפריקה ניתן למצוא כאן:

UNICEF (2016) [The Impact of Language Policy and Practice on Children's Learning Evidence from Eastern and Southern Africa](#)

רקע: עד שנת 1960 קמרון הייתה אזור טריטוריאלי שחולק בין הצרפתים והאנגלים. ב-1961, לאחר שחרור הטריטוריות מן השליטה הקולוניאלית, החליטו הנהגותיהם של האזורים על הקמת פדרציה וב-1972 נוסדה הרפובליקה המאוחדת של קמרון. בשנת 2016 פרצו במערב המדינה (אזור ובו רוב של קמרונים דוברי אנגלית) מהומות על רקע שפתי ומאז, מצויים תושבי איזור זה בקונפליקט אלים עם הנהגת המדינה. את הקונפליקט מובילים ארגונים אשר הכריזו באופן חד צדדי בשנת 2017 על הקמת מדינה עצמאית.

צורת שלטון: רפובליקה נשיאותית³⁷.

שפות: האנגלית והצרפתית הן השפות הרשמיות של המדינה.

אוכלוסיה ושימוש בשפות: 25.6 מיליון תושבים חיים במדינה. קמרון היא המדינה השנייה בעולם בגיוון שפתי - קיימות בה 280 שפות אם. עם הכרזת המדינה, הפכו השפות הקולוניאליות (צרפתית ואנגלית) לשפות הרשמיות משום שהן נתפסו כמאחדות וכבעלות ערך נייטראלי, בניגוד לשפות הילידיות³⁸ ובשל היוקרה שיוחסה לצרפתית (במיוחד באיזור זה של אפריקה) ולאנגלית מבחינה גלובלית. עם זאת, כדי להמנע ממתחים עתידית הוכרזו בשנת 1996 כל השפות האפריקאיות כשפות לאומיות. בפועל, הממשל והכלכלה מתנהלים בשפה הצרפתית והיא מהווה מפתח למוביליות חברתית; צרפתית היא, באופן מובהק, שפת הרוב, בעוד שהקמרונים דוברי האנגלית הם מיעוט (שני מחוזות מוגדרים דוברי אנגלית וכחמישית מתושבי המדינה מתגוררים במחוזות אלו).

מדיניות/חקיקה: החוקה מבטיחה שיוויון בין האנגלית והצרפתית ואת קידומן של השפות הילידיות. מדיניות החינוך מאפשרת חינוך בצרפתית או אנגלית עד סיום החינוך העל יסודי כשהשפה הרשמית השנייה נלמדת החל מן השנה השישית במערכת החינוך. שנות השלטון הקולניאלי הותירו בקמרון שתי מערכות חינוך - הצרפתית והאנגלית. המורים שהם עובדי מדינה מחוייבים לפנות אל הילדים אך ורק בשפה הרשמית הנלמדת וילדים אסור להשתמש בשפות הילידיות בבית הספר.

מה קורה בפועל: המחאה שפרצה בשנת 2016 היא תוצר של הפער בין החוקה לבין המצב בשטח. כאמור, מבנה מערכת החינוך מקדם דו שפתיות, אולם להעדפה הרשמית לשפה הצרפתית יש מחיר משמעותי גם במחוייבות של תלמידים דוברי צרפתית ללימודי אנגלית ובעובדה כי רבים מן המסיימים את מערכת החינוך הצרפתית אינם דו לשוניים באופן מספק. תמונת מצב זו לא משתנה גם לאחר סיום ההכשרה המקצועית העל-תיכונית או בסיום התארים המתקדמים. יתרה מכך, בשנים שקדמו למחאה של שנת 2016 הוצבו עורכי דין ומורים דוברי צרפתית בלבד במערכות המשפט והחינוך דוברות האנגלית במערב המדינה. הלכה למעשה, הפכו מערכות אלו לדוברות צרפתית ואנשי המקצוע דוברי האנגלית הודרו מהן, תוך פגיעה נרחבת בזכויות השפה של האוכלוסיה באזור. הפגיעה בחינוך של המיעוט דובר האנגלי היא קשה גם משום שעד להצטרפות תושבי החבל המערבי לפדרציה התקיימו באזור מסגרות להכשרת מורים בשפות ילידיות והחינוך המקצועי באנגלית נחשב לטוב במדינה. מהלכי ההנהגה המרכזית של המדינה מכוונים להרמוניזציה בין הצרפתית והאנגלית, אולם בפועל, חשים דוברי האנגלית כי מדובר בדיכוי שפתי, כלכלי ומעמדי השולל מהם גישה שווה למשאבים חינוכיים וכלכליים.

בתוך כך, למרות חקיקה אשר אמורה הייתה לקדם את השפות הילידיות, לא נעשה כל מאמץ אמיתי לממש את ההחלטה עד לשנות ה-90. למעשה, מכיוון שהן מודרות כמעט לחלוטין מן הספירה הציבורית חלק מן השפות הילידיות מוגדרות כשפות על סף הכחדה. יוזמות אזרחיות הפועלות במדינה מבקשות לקדם חינוך רב שפתי ולשמר את השפות הילידיות. חלק מן היוזמות נתקלות בקשיים גם לנוכח דלות המשאבים המוקצים לחינוך, אולם גם מפני שהנחות המוצא של מתכנני התכניות הללו ביחס לשפת האם המדוברת באזור מסוים שגויה.

³⁷ למרות שבקמרון מתקיימות בחירות לנשיאות אחת לשבע שנים, קמרון אינה נחשבת לדמוקרטיה מלאה.

³⁸ Parker, H. (2017). "Ewondo in the Classes, French for the Masses": Mother-Tongue Education in Yaoundé, Cameroon. Independent Study Project (ISP) Collection. 2572. Retrieved from: https://digitalcollections.sit.edu/isp_collection/2572/. (15.8.19)

סיכום

עיקרי הממצאים

- ✓ שפה קשורה בזהותה של הקהילה ובהותו של הפרט ולכן עלולה להוות בסיס לקונפליקט בין קהילות.
- ✓ לנוכח מגמות רחבות היקף של תנועות אוכלוסיה גלובליות, מדינות אינן יכולות להתעלם מסוגיית השפה במערכת החינוך.
- ✓ חינוך רב שפתי במסגרת מערכת החינוך הוא הבסיס לשינוי מצבן של שפות נכחדות ולשיפור יחסים בין קהילות באותה המדינה.
- ✓ מדינות שונות בוחרות במדיניות מסוגים שונים להתמודדות עם סוגיית השפה בחינוך, אולם ניתן לזהות דמיון בחסמים איתם מתמודדת המערכת בשלבי התכנון והיישום: התנגדות מצד קבוצות אינטרסים שונות, פערי כוח אדם, פערים פדגוגיים וגיבוי חלקי מצד דרג מקבלי ההחלטות. חסם נוסף הוא ערך ההמרה העתידי של למידת השפה המוחלשת.
- ✓ על המדינה לנהל קמפיין ציבורי בכדי לשכנע את הציבור ואת סגלי ההוראה בתועלת הטמונה בתפיסת השפה כמשאב וביישומה במדיניות.
- ✓ בהתאם לתמונת המצב במדינה יש לשקול את מיקום המדיניות על הציר שבין שליטה מרכזית לבין הענקת אוטונומיה לדרגי השטח.

מדיניות חינוך רב שפתית: תובנות ראשוניות

תנועות אוכלוסיה גלובליות ומורכבות אתנית הביאו לכך שבעולם בו אנו חיים לא ניתן למצוא מדינה אשר הינה חד לשונית במובן המלא של המילה. שפתה של קהילה אינה מתקיימת בריק והיא קשורה בעבדות לתרבות ולהגדרת הזהות של הקהילה ושל הפרט. על כן, סוגיית השפה והאופן בו בוחרת המדינה להתמודד איתה עלולות להיות מוקד לקונפליקט ומתיחות ובה בעת לשקף מתחים קיימים. בשל תפקידן של מערכות חינוך ממלכתיות בחיברות (סוציאליזציה) הדורות הבאים, למדיניות החינוך השפתית תפקיד מרכזי בהנמכת הלהבות הפוטנציאליות של קונפליקט מסוג זה.

אחת מן התובנות הבסיסיות של סקירה זו היא כי קיימים גוונים רבים של מדיניות חינוך שפתית. גוונים אלו הם תוצר של האוריינטציה ההתחלתית של מתכנני המדיניות ביחס לשאלת השפה – האם השפה היא בעיה או איום שיש לפתור ולהעלים, האם היא זכות בלבד, או שמא מדובר במשאב שמשימוש בו יכולה החברה כולה לצאת נשכרת. נטייתם של מעצבי מדיניות ביחס לאוריינטציות הללו תשפיע באופן מכריע על תכנון השפה, על המדיניות החינוכית ומכאן גם על מעמדן של שפות במדינה ועל הנגישות של אזרחי המדינה לחינוך שפתי.

במסגרת הסקירה בחנו באופן נרחב את המצב באוטונומיה הבאסקית, במדינת יוטה בארה"ב, בפרובינציית קוויבק בקנדה ובשוויץ. הסקירה פרסה את המורכבות הלשונית שמאפיינת את המקרים הללו ואת פתרונות החינוך הלשוני שנבחרו בכל מדינה. על אף השוני בין המקרים שנסקרו, בכלם מדיניות החינוך הלשונית נשענת על ההנחה כי חינוך בית ספרי הוא הבסיס לשינוי מגמות שפתיות; התלמידים של היום הם עתידה של השפה המצויה בפני הכחדה, הם נשאי השיויון והסובלנות האתניים-תרבותיים והחינוך השפתי לו יזכו יעצב את יכולתם להידבר ולחיות בעולם מוגבל פחות. המקרה הבאסקי מלמד כי לאחר שדור התלמידים נחשף לשפה ולערכים הקשורים בלמידתה, הוא מסייע בהפצתה בזירות שונות של חיי הפרט והקהילה ומרחיב את המעגלים הגיאוגרפיים בהם היא מדוברת.

מדיניות חינוך רב שפתית: לקחים ליישום עתידי

השוני בין המקרים שנבחנו בא לידי ביטוי בעוצמת העימות סביב סוגיית השפה, אולם גם במדיניות שנבחרה כפתרון וממיקומה ביחס לאוריינטציות המעצבות. אף שבכל המקרים הללו השפה נתפסת כזכות, ניתן לראות כי אתגר מרכזי שניצב בפני מעצבי המדיניות ומיישמייה בארה"ב ובקוויבק היה קידום הכרה ציבורית בתפיסת השפה כמשאב.

מן המחקרים בתחום עולה כי חינוך רב שפתי במסגרתו חברים בקהילות שפה שונות לומדים זה את שפתו של האחר תורם ליצירת אוירה סובלנית בין קבוצות ומעודד קשרים חיוביים בין קהילות שפה שונות ובינן לבין המדינה. עם זאת, בשל עוצמת הקשר בין שפה לזהות לא ניתן להתעלם מן החסמים העומדים בפני מתכנני מדיניות חינוך שפתית בבואם להטמיע שפת הוראה חדשה במערכת החינוך:

- התמודדות בזירה הציבורית עם התנגדויות מצד קבוצות אינטרסים (הורים מהקבוצה הדומיננטית ומהקבוצה המוחלשת, מורים, פוליטיקאים וכיו"ב) ולהכנת קהלי היעד הללו לשלב יישום המדיניות ולשיתוף פעולה איתה. כך למשל, תוכניות הנחשבות מוצלחות (בחבל הבאסקים ובארה"ב) לקחו בחשבון את התנגדויות הקהלים השונים ונערכו לתת להן מענה, להתמודד עם החששות ולסייע בהשתלבות בתכנית.
- ערך ההמרה של שליטה בשפה המוחלשת - אין די בהצהרות בדבר חשיבותה של רכישת שליטה בשפה הנוספת. אחד הלקחים מן התוכניות שנסקרו הוא בניית תוכנית לטווח רחוק שתאפשר למי שרכשו את השפה להינות מפירותיה (למשל, אפשרות ללמוד לימודי השכלה גבוהה בשפה המוחלשת).
- חסמים מערכתיים שבלטו בכל המקרים שנסקרו הם מחסור במורים בעלי שליטה בשפה המוחלשת, חוסרים באמצעי הוראה ותחושה של דרגי השטח כי התמיכה בהם חלקית. לכן, מודל אידאלי של מדיניות חינוך רב שפתית יקח בחשבון את החסמים הללו ויערך באופן מקיף מבחינה פדגוגית על ידי בניית בסיס של חומרי לימוד מותאמים ובאמצעות הכנה מעמיקה ורחבת היקף של מורים בעלי שליטה בשפה ובשיטות ההוראה הרלבנטיות. הכנה מוקדמת תאפשר בנייה של מערך הולם להכשרת מורים. הטמעת מדיניות חינוך שפתית ברמת השטח מחייבת את הדרג המתכנן ואת הדרג המדיני לגבות את דרגי השטח באמצעות תמיכה כלכלית, חקיקתית וטכנית.
- אופייה של המדיניות עלול גם הוא ליצור חסמים ליישומה המיטבי: מדיניות ריכוזית המאופיינת במינימום גמישות תתקשה להגיע להישגים גבוהים בשל השונות בין קהילות ואזורים במדינה (ראו, למשל, את הביקורת על תכנון המדיניות השפתית בקוויבק). מנגד, מתן אוטונומיה ברמת האיזור או בית הספר עלולה להביא ליישום לקוי או חלקי (לדוגמה, המצב בשוויץ בו לאזורים ולבתי הספר יש מידה רבה יחסית של אוטונומיה וזו משפיעה על קצב יישום התוכנית).

מדיניות חינוך רב שפתית: המלצות מדיניות

בשל הקשר העמוק בין זהות ושפה לא יכולים מתכנני מדיניות חינוך שפתיית להתעלם מן העבר או מן העתיד של תלמידיהם ומן ההקשר הפוליטי שבו הם חיים. כך למשל, ניתן ללמוד מן המקרה הבאסקי כי הבסיס לכל תכנית לימודים ברמה המערכתית וברמת בית הספר הוא הבנת עמדותיהם של התלמידים ביחס לשפות הנלמדות ובתחומים בחייהם הנוגעים לשפות הללו. ההיסטוריה האישית והזהות של

קהילת השפה הן חלק מחווית הלימוד של כל שפה ויש לתת להן את המקום הראוי בעת התכנון הטכני (הכנת מערך התוכן הפדגוגי והכשרת סגלי ההוראה) והציבורי (הכשרת דעת הקהל למהלך)³⁹.

בתוך כך, העתיד הוא חלק בלתי נפרד ממדיניות כזו; ללא אופק הולם שפירושו השכלה, תגמול כספי וגם שינוי הערך המיוחס לשפה המוחלשת, מדיניות חינוך שפתית תתקשה לבסס אחיזה בשטח.

מחקרים מראים את השפעתה העמוקה של מדיניות חינוך שפתית המתמקדת בהטמעה דו-שפתית שיוויונית ככל האפשר; מדיניות המניחה כי שפה היא משאב ומקדמת את שילוב השפה המוחלשת באופן מלא בסדר היום החינוכי, מאפשרת לכל התלמידים ללמוד אותה באופן מעמיק ומביאה לשיפור הישגיהם האקדמיים של תלמידים דוברי שפות אם שונות. מדיניות של הטמעה רב שפתית המתחילה בגיל צעיר ומשולבת בפרוייקטים של חילופי תרבות היא בסיס לפיתוח סובלנות בין-תרבותית אצל ילדים ומשפרת את עמדת הכניסה שלהם כמבוגרים לעולם של כלכלה גלובלית⁴⁰.

³⁹ Lasagabaster, D. (2017), **Language Learning Motivation and Language Attitudes in Multilingual Spain From an International Perspective**. The Modern Language Journal, 101, 583-596.

⁴⁰ Tochon, F. V. (2009). **The Key to Global Understanding: World Languages Education—Why Schools Need to Adapt**. Review of Educational Research, 79:2, 650–681.

רשימת מקורות

i Information taken from:

- Castells, J. M. & Gurutz J. (1996). **Political autonomy and conflict resolution: The Basque case**. In: Ethnicity and Power in the Contemporary World, Kumar R. & Tishkov V.A. (eds.) United Nations University Press: Tokyo - New York – Paris. Retrieved from: <http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu12ee/uu12ee0m.htm#12.%20political%20autonomy%20and%20conflict%20resolution:%20the%20basque%20case> (17.8.19).
- Echeverria, B. (2003). **Schooling, Language, and Ethnic Identity in the Basque Autonomous Community**. Anthropology & Education Quarterly, 34:4, 351-372.
- Garcia, R. T. (17.7.2018). **After ETA, the Dream of a Basque State Lives On**. WPR. Retrieved from: <https://www.worldpoliticsreview.com/insights/25106/after-eta-the-dream-of-a-basque-state-lives-on> (17.8.19)
- Gardner, N. (2002). **Language Policy for Basque in Education**, Submitted to the Education and Lifelong Learning Committee of the Welsh Assembly. Retrieved from: http://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/dia6/en_2027/adjuntos/publications_in_english/language_policy_for_basque_in_education.pdf (17.8.19).
- Gorter, D. & Cenoz, J. (2017). **Language Education Policy and Multilingual Assessment**, Language and Education, 31:3, 231-248.
- Ozfidan, B. (2014). **The Basque Bilingual Education System: A Model for a Kurdish Bilingual Education System in Turkey**, Journal of Language Teaching and Research, 5:2, 382-390.
- Zalbide, M. & Cenoz, J. (2008). **Bilingual Education in the Basque Autonomous Community: Achievements and Challenges**, Language, Culture and Curriculum, 21:1, 5-20.

ii Information taken from:

- Alanís, I. & Rodríguez, M. A. (2008). **Sustaining a Dual Language Immersion Program: Features of Success**. Journal of Latinos and Education. 7:4. 305-319.
- American Councils for International Education (2017) **Dual Language Immersion Will Change Achievement in American Public Schools**. Retrieved from: <https://www.americancouncils.org/news/language-news/dual-language-immersion-will-change-achievement-american-public-schools> (17.8.19).
- American Councils for International Education (N/A) **The National Dual Language Immersion Research Alliance: Where Practitioners and Researchers Align**. Retrieved from: <https://www.americancouncils.org/sites/default/files/DLI-portfolio.pdf> (17.8.19).
- Central Intelligence Agency (N/A). **The World Fact Book**. Retrieved from: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/us.html> (17.8.19).
- Gold, N. (2006). **Successful Bilingual Schools: Six Effective Programs in California**. San Diego: San Diego County Office of Education. Retrieved from: https://web.stanford.edu/~hakuta/Courses/Ed205X%20Website/Resources/Gold%20SBS_Report_FINAL.pdf (17.8.19).
- Gorter, D. & Cenoz, J. (2017). **Language Education Policy and Multilingual Assessment**. Language and Education. 31:3. 231-248.
- Gross, N. (2016). **Dual Language Programs on the Rise Across the U.S.** Education Writers Association. Retrieved from: <https://www.ewa.org/blog-latino-ed-beat/dual-language-programs-rise-across-us>
- Howard, E. R., et al. (2005) **Two-Way Immersion Education: The Basics**. The Northeast and Islands Regional Educational Laboratory at Brown University -Education Alliance. Retrieved from: http://www.cal.org/twi/toolkit/PI/Basics_Eng.pdf (17.8.19).
- Howard, E. R., et al. (2005). **Two-Way Immersion Toolkit**, The Northeast and Islands Regional Educational Laboratory at Brown University -Education Alliance. Retrieved from: https://www.brown.edu/academics/education-alliance/sites/brown.edu/academics/education-alliance/files/publications/toolkit_all.pdf (17.8.19).
- The Center for Applied Linguistics (2016). **U.S. Educational Language Policy**. Retrieved from: <http://www.cal.org/areas-of-impact/language-planning-policy/u.s.-educational-language-policy> (17.8.19).
- U.S. Department of Education (2015). **Dual Language Education Programs: Current State Policies and Practices**. U.S. Department of Education, Office of English Language Acquisition. Retrieved from: <https://www.air.org/sites/default/files/downloads/report/Dual-Language-Education-Programs-Current-State-Policies-April-2015.pdf> (17.8.19).
- U.S. Department of Education (2017). **The Federal Role in Education**. Retrieved from: <https://www2.ed.gov/about/overview/fed/role.html> (17.8.19).
- Wiley, T. G. and García, O. (2016). **Language Policy and Planning in Language Education: Legacies, Consequences, and Possibilities**. The Modern Language Journal. 100. 48-63.

iii Information taken from:

- Leita, J. & Cool, R. (2015) **Utha: Making Immersion Mainstream**, in: Mehisto, P. (ed): Building Bilingual Education Systems: Forces, Mechanisms and Counterweights. Cambridge University Press. Retrieved from: https://l2trec.utah.edu/research/FINAL_utah-chapter_January%202016.pdf (17.8.19).
- U.S. Department of Education (2015). **Dual Language Education Programs: Current State Policies and Practices**. U.S. Department of Education, Office of English Language Acquisition. Retrieved from: <https://www.air.org/sites/default/files/downloads/report/Dual-Language-Education-Programs-Current-State-Policies-April-2015.pdf> (17.8.19).
- United States Census Bureau (2018). **Utah Quick Facts**. Retrieved from: <https://www.census.gov/quickfacts/fact/table/UT/PST045218#> (15.8.19).
- Utah Dual Language Immersion (N/A) **Why Immersion?**. Retrieved from: <http://www.utahdli.org/whyimmersion.html> (17.8.19).
- Utah Dual Language Immersion (N/A) **Instructional Model**. Retrieved from: <http://www.utahdli.org/instructionalmodel.html> (17.8.19).
- Kiprop, V. (2018). **Major Religions Practiced in Utah**. WorldAtlas. Retrieved from: <https://www.worldatlas.com/articles/what-is-the-religious-composition-of-the-adult-population-of-utah.html> (15.8.19).

iv

Information taken from:

- Cobos R., H. (2016). **Intensive Exposure to English Language: An Organizational Proposal Adapted to the Catalan Elementary Education System**. University of Lleida, Spain. Retrieved from: <https://repositori.udl.cat/bitstream/handle/10459.1/57690/ecobosr.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (17.8.19).
- Fallon, G. & Rublik, N. (2011). **Second-Language Education Policy in Quebec: A Critical Analysis of the Policy of English as a Compulsory Subject at the Early Primary Level in Quebec**. *TESL Canada Journal*. 28(2). 90- 104.
- Fallon, G., & Rublik, N. (2012). **Second-Language Education Policy in Quebec: ESL Teachers' Perceptions of the Effects of the Policy of English as a Compulsory Subject at the Early Primary Level**. *TESL Canada Journal*. 29(2). 58-73.
- Flick, L. (2013). **Running Head: Motivating Francophone ESL Learners Via eTENDEM**. Thesis submitted to the Faculty of Graduate and Postdoctoral Studies, University of Ottawa. Retrieved from: https://ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/30240/1/Flick_Laura_2013_thesis.pdf (17.8.19).
- Gorter, D. & Cenoz, J. (2017). **Language Education Policy and Multilingual Assessment**, *Language and Education*, 31(3). 231-248.
- Kircher, R. (2016). **Language Attitudes among Adolescents in Montreal: Potential Lessons for Language Planning in Québec**, *Nottingham French Studies*. 55(2). 239-259.
- Leimgruber, J. R. E. (2017). **Language planning and policy in Quebec a Comparative Perspective**. Thesis for Universität Freiburg.
- Marceau, E. (2006). **Obstacles in the implementation of bilingual education programs ; the case of Quebec, Canada**. *Journal of School of Foreign Languages, Nagoya University of Foreign Studies*, 51, 89-111.
- Ryan, J. (2016). **The Burden of Choice: Deciding Between English and French Education in Quebec**, A Thesis in The Department of Education, Concordia University, Canada. Retrieved from: https://spectrum.library.concordia.ca/981057/1/Ryan_MA_S2016.pdf (17.8.19).
- Secrétariat à la politique linguistique (2012). **The ABCS Of Québec's Language Policy**, Gouvernement du Québec. Retrieved from: https://mcc.gouv.qc.ca/fileadmin/documents/publications/spl/ABCPolLnQc_Ang_Web.pdf (17.8.19).
- Statistics Canada (2016). **English, French and official language minorities in Canada** Retrieved from: <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/as-sa/98-200-x/2016011/98-200-x2016011-eng.cfm> (17.8.19).
- Vaillancourt, F. et al. (2012). **Official Language Policies of the Canadian Provinces Costs and Benefits in 2006**, Fraser Institute. Retrieved from: <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/official-language-policies-of-canadian-provinces-rev.pdf> (17.8.19).
- Valiante, G. (9.9.2017). **Controversy in Quebec As More French Students Choose English Colleges**. *The Star*. Retrieved from: <https://www.thestar.com/news/canada/2017/09/09/controversy-in-quebec-as-more-french-students-choose-english-colleges.html> (17.8.19).

v

Information taken from:

- Brohy, C. (2005). **Trilingual Education in Switzerland**. *Internation: Journal of the Sociology of Language*. 171. 133–148.
- Central Intelligence Agency (N/A). **The World Fact Book**. Retrieved from: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sz.html> (17.8.19)
- Hutterli, S. (ed.) (2012). **Coordination of Language Teaching in Switzerland Current Status – Developments – Future Prospects**. General Secretariat EDK. Retrieved from: https://edudoc.ch/record/106283/files/Stub34E_e.pdf (17.8.19)
- Kuźelewska, Elżbieta. (2016). **Language Policy in Switzerland**. *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric*. 45.125-140.
- Lundberg, Adrian. (2018). **Multilingual educational language policies in Switzerland and Sweden: A meta-analysis**. *Language Problems and Language Planning*. 42. 45-69.
- Wolter, S. C. et al. (2018). **Swiss Education Report**. The Swiss Coordination Centre for Research in Education. Retrieved from: https://www.skbf-csr.ch/fileadmin/files/pdfs/bildungsberichte/2018/Swiss_Education_Report_2018.pdf (17.8.19)

vi

Information taken from:

- Garbes, L. (2012). **Mother Tongue Based Education in the Philippines**. *Cultural Survival*. Retrieved from: <https://www.culturalsurvival.org/news/mother-tongue-based-education-philippines> (17.8.19)
- Mangahas, M. (10. 9.2016). **Numbers on Filipino, Cebuano and English**. *Philippine Daily Inquirer*. Retrieved from: <https://opinion.inquirer.net/97210/numbers-on-filipino-cebuano-and-english> (15.8.2019).
- Parba, J. (2018). **Teachers' Shifting Language Ideologies and Teaching Practices in Philippine Mother Tongue Classrooms**. *Linguistics and Education*, 47. 27-35.
- Peters, P. & Burridge, K (2018). **Language Education Policy and English in Multilingual Countries**. Retrieved from: http://www.apheleiaproject.org/apheleia/resources_/2017/16.%20Peters%20%20Burridge.pdf (17.8.19)
- Central Intelligence Agency (N/A). **The World Fact Book**. Retrieved from: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rp.html> (17.8.19)

vii

Information taken from:

- Benó, A. (2015). **Multilingualism and Education in Transylvania**. *Philologica*. 7(3). 25–36.
- Constantin, S. (2004). **Linguistic policy and national minorities in Romania**. *Revista de sociolingvistică*. 2. 1695-3711.
- Central Intelligence Agency (N/A). **The World Fact Book**. Retrieved from: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ro.html> (17.8.19)
- Iorgulescu, S. (2016). **The Enforcement of Language Rights of Minorities in Romania: The Public Policies Designed to Protect and Promote the Armenian Language**. *Europolity* 10 (2). 109-136.
- Kitchen, H., et al. (2017), **Romania 2017, OECD Reviews of Evaluation and Assessment in Education**, OECD Publishing, Paris. Retrieved from: https://www.oecd-ilibrary.org/education/romania-2017_9789264274051-en (17.8.19)

Kuiken, F., & Van der Linden, E. (2013). **Language Policy and Language Education in the Netherlands and Romania**. Dutch Journal of Applied Linguistics. 2(2). 205-223.

viii **Information taken from:**

Hazeltine, R. (2013). **Language Policy and Education in Multilingual South Africa**. HOHONU. 11. 26-29.
Makalela, L. (2016). **Language Policy and Education in Southern Africa**, in : T.L. McCarty, & May S. (eds.), Language Policy and Political Issues in Education, Encyclopedia of Language and Education. Springer, Cham.
Central Intelligence Agency (N/A). **The World Fact Book**. Retrived from: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sf.html> (17.8.19)
UNICEF (2016). **The Impact of Language Policy and Practice on Children's Learning: Evidence from Eastern and Southern Africa**. Retrived from: [https://www.unicef.org/esaro/UNICEF\(2016\)LanguageandLearning-FullReport\(SingleView\).pdf](https://www.unicef.org/esaro/UNICEF(2016)LanguageandLearning-FullReport(SingleView).pdf) (17.8.19)

ix **Information taken from:**

Human Rights Watch (2019). **Cameroon Events of 2018**. Retrived from: <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/cameroon> (17.8.19)
Parker, H. (2017). **"Ewondo in the Classes, French for the Masses": Mother-Tongue Education in Yaoundé, Cameroon**. Independent Study Project (ISP) Collection. 2572. Retrived from: https://digitalcollections.sit.edu/isp_collection/2572/. (15.8.19)
Kouega, J. P. (2018). **The Anglophone Problem in Cameroon: Focus on Education**. Open Access Library Journal. 5. 1-9.
Rosendal, T. (2008). **Multilingual Cameroon: Policy, Practice, Problems and Solutions**. Gothenburg Africana Informal Series 7. Retrived from: https://sprak.gu.se/digitalAssets/1328/1328399_no-7_final-multilingual-cameroon-081101.pdf (17.8.19)
Stone, S. (21.9.2018). **'Imagine in Five Years': How Education Became a Casualty of Cameroon's War**. The Guardian: <https://www.theguardian.com/global-development/2018/sep/21/imagine-in-five-years-how-education-became-a-casualty-of-cameroon-war>. (17.8.19)